

NICOS POULANTZAS'IN KAPİTALİST DEVLET KURAMININ ANA HATLARI

Dr. Ulaş KARADAĞ*

Öz

Nicos Poulantzas'ın 1960'lı ve 70'li yıllardaki çalışmaları, kapitalist devletin daha önce görülmemiş karmaşık ve kapsayıcı bir değerlendirmesini ortaya koyarak, devletin Marksist yorumlanışını yeniden canlandırmıştır. Hukuk, devlet ve politik ekonomi alanlarındaki çalışmaları dolayısıyla Poulantzas, kapitalist devletin olağan biçimi olarak hukuk devletinden (Rechtsstaat) özel hukukun ve kamu hukukunun sınıf ilişkilerini nasıl biçimlendirdiğine; hukuksal ideolojiden otoriter devlet biçimine; devlet-ekonomi ilişkisinden faşizm ve askeri darbelere kadar hukuk felsefesi ve sosyolojisini, genel kamu hukukunu ve hatta anayasa ve idare hukukunu ilgilendiren pek çok konu hakkında belirleyici tespitlerde bulunmuştur. Tüm bunlara rağmen, Türkiye'deki kamu hukukçularının çalışmalarında Poulantzas'ın ihmal edildiği görülmektedir. Özellikle de kamu hukuku literatürü içindeki devlet teorisi ilişkili çalışmalarda Poulantzas'ın düşüncelerine pek rastlanmamaktadır. Bu makale, söz konusu eksiklik/ihmalin giderilmesine katkı sunmak ve kamu hukuku alanında benzer çalışmalara davet çıkarmak amacıyla, Poulantzas'ın devlet kuramının ana hatlarını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Nicos Poulantzas • Kapitalist Devlet • Sınıf İktidarı • Göreli Özerklik • Devlet Aygıtları

* Arş. Gör., İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı
| Asst., Malatya University, Faculty of Law, Department of General Public Law,
Malatya, Turkey

✉ ulas.karadag@inonu.edu.tr • ORCID 0000-0001-9775-5589

✎ **Atıf Şekli** | Cite As: KARADAĞ Ulaş, "Nicos Poulantzas'ın Kapitalist Devlet Kuramının Ana Hatları", *SÜHFD.*, C. 29, S. 4, 2021, s. 3041-3077.

✎ **İntihal** | Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

OUTLINES OF NICOS POULANTZAS'S THEORY OF CAPITALIST STATE

Abstract

Nicos Poulantzas's works in the 1960s and 70s have revived the Marxist interpretation of state by presenting a complex and inclusive evaluation of capitalist state, which had not seen before. Through his endeavors regarding law, state and political economy, Poulantzas pointed out many significant issues concerning philosophy and sociology of law, general theory of state and even constitutional and administrative law: Rechtsstaat as the normal form of capitalist state, the question of how private and public law structure class relations, juridical ideology, authoritarian statism, state-economy nexus, fascism, military coups. Notwithstanding, it seems that Poulantzas has been neglected by public law scholars in Turkey. Especially, Poulantzas's ideas have not been given much place in studies relating to state theory within public law literature. This article aims to outline Poulantzas's theory of capitalist state to contribute to elimination of this deficiency/negligence and to invite similar studies into the field of public law.

Key Words

Nicos Poulantzas • Capitalist State • Class Power • Relative Autonomy • State Apparatuses

GİRİŞ

Bugün materyalist devlet teorisinin -az ya da çok- canlılığından söz edilebilmesinde, (devlet kuramıyla ilgilenen pek çok kişinin tereddütsüz bir biçimde kabul edeceği gibi) Yunan düşünür Nicos Poulantzas'ın teorik çabalarının rolü bir hayli büyüktür. Poulantzas, 1960'lı ve 70'li yıllardaki çalışmalarıyla, devletin (ve aslında hukukun) materyalist ya da Marksist yorumlanışına yeni bir soluk getirmiştir. Dahası, dinamik bir bütünlük olarak kapitalizme ilişkin sınıf ve sınıf mücadelesi analizinin, devlet kuramına daha verimli bir biçimde dahil edilmesi yönünde Poulantzas'ın belirleyici bir etkisi bulunmaktadır. Günümüz Marksist devlet teorisyenlerinden Bob Jessop, Poulantzas'ın eserinin bu iki yönüyle ilgili şöyle yazar:

“Ekonomi-politik alanında yapılan çalışmaları izleyenler için, onun adı iki nedenle oldukça tanıdık. Bunlardan ilki, Poulantzas'ın devletin yeni-Marksist keşfine en önemli katkıyı yapan isim olması, ikincisi ise savaş sonrasında kapitalizmde ortaya çıkan değişimler ve bunların

sınıflar ve sınıf mücadelesi açısından sonuçları hakkındaki değerlendirmesiyle önemli bir tartışmayı canlandırmış olmasıdır"¹.

Bununla birlikte, Poulantzas'ın devlet kuramından önce hukuk kuramıyla ilgilendiği ve erken çalışmalarının hukuk kuramı ve hukuk felsefesi üzerine olduğu göz ardı edilmemelidir². Hem Jessop'ın hem de Sonja Buckel'in belirttikleri gibi, Poulantzas'ın devlet teorisine dair analizleri hukuk kuramından etkilenmiştir³. Gerçekten de Poulantzas, hukuk fakültesinden mezun olduktan bir süre sonra, lisansüstü çalışmaları için Almanya ve Fransa'da bulunmuştur⁴. 1964 yılında tamamlandığı ve ertesi yıl kitap olarak (*Nature des choses et droit*⁵) basılan doktora tezinde Poulantzas, varoluşçu varlık kuramına dayanan revize edilmiş bir doğal hukuk teorisi oluşturmaya girişmiştir⁶. Fakat Poulantzas'ın temel amacının bir doğal hukuk türünü savunmak olmadığını, kitabın ilk bölümünde "hukuksal değerlere ilişkin olarak genelde Marksist bir antropoloji kurduktan sonra, kitabın ikinci yarısını 'hukuk sosyolojisi'ne ayır[dığını]" belirtmek gerekir⁷.

Yayımlanan ilk makaleleri yine hukuk ve hukuksal ontoloji üzerine olan⁸ ve Marksizm içindeki ekonomist yaklaşımlara karşı hukukun

¹ JESSOP, Bob, "Poulantzas'ın Özgünlüğü, Mirası ve Güncelliği", (Çev. Betül Yazar), Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet, YARAR Betül, ÖZKAZANÇ Alev (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 73.

² BUCKEL, Sonja, "Güç İlişkilerinin Hukuki Yoğunlaşması: Nicos Poulantzas ve Hukuk", (Çev. Toros Güneş Esgün), Marksist Devlet ve Hukuk Teorisi, YELKENCİ Taner (Ed.), NotaBene Yayınları, Ankara, 2013, s. 279.

³ BUCKEL, s. 279; JESSOP, Bob, Nicos Poulantzas. Marxist Theory and Political Strategy (Nicos Poulantzas), New York, 1985, s. 323.

⁴ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 322.

⁵ *Şeylerin ve Hukukun Doğası*.

⁶ MARTIN, James, "Ontology and Law in the Early Poulantzas", History of European Ideas, Vol. 35, No. 4, 2009, s. 467 vd.

⁷ MARTIN, James, "Giriş", (Çev. Akın Sarı, Selime Güzelsarı), Poulantzas Kitabı. Seçme Yazılar, MARTIN James (Haz.), Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, s. 12.

⁸ Türkçeye çevrilen iki makale için bkz. POULANTZAS, Nicos, "Çağdaş Devlet ve Hukukun Marksist İncelemesi ve 'Alternatif' Sorunu", (Çev. Akın Sarı, Selime Güzelsarı), Poulantzas Kitabı. Seçme Yazılar, MARTIN James (Haz.), Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, ss. 41-72 ve POULANTZAS, Nicos, "Sartre'in Diyalektik Aklın Eleştiri-

görelî özerkliğine savunarak hukuka dair Marksist bir perspektif geliştirmeye çalışan Poulantzas, 60'lı yılların ikinci yarısıyla birlikte özel olarak devlet kuramıyla ilgilenmeye başlamıştır⁹. Bu doğrultuda; hukuk, devlet ve politik ekonomi alanlarındaki çalışmaları dolayısıyla Poulantzas, kapitalist devletin olağan biçimi olarak hukuk devletinden (*Rechtsstaat*) özel hukukun ve kamu hukukunun sınıf ilişkilerini nasıl biçimlendirdiğine; hukuksal ideoloji ve hegemonyanın uygulanması ilişkisinden otoriter devlet biçimine; güçler ayrılığından şiddet-yasa ilişkisine; devlet-ekonomi ilişkisinden emperyalizme; faşizm ve bonapartizm gibi istisnai devlet biçimlerinden askeri darbelere kadar hukuk felsefesi ve sosyolojisini, genel kamu hukukunu ve hatta anayasa ve idare hukukunu ilgilendiren pek çok konu hakkında belirleyici tespitlerde bulunmuştur¹⁰. Ayrıca, Poulantzas'ın (Türkçeleştirilmiş başlıklarıyla) *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*¹¹ (1968), *Faşizm ve Diktatörlük: Üçüncü Enternasyonal ve Faşizm Sorunu*¹² (1970), *Çağdaş Kapitalizmde Toplumsal Sınıflar* (1974), *Diktatörlüklerin Krizi: Portekiz, Yunanistan, İspanya*¹³ (1975) ve *Devlet, İktidar, Sosyalizm*¹⁴ (1978) kitaplarıyla, bütünüyle sistematik olmasa bile, etraflı ve ayrıntılı bir Marksist devlet kuramı geliştirdiği söylenebilir. Bu eserlere, Britanyalı sosyolog Ralph Miliband (ve Arjantinli siyaset kuramcısı Ernesto Laclau) ile kapitalist devlet ve sınıflar arasındaki ilişki üzerine gerçekleştirdiği tartışma kapsamında kaleme aldığı *Kapitalist Devlet Sorunu* (1969) ve *Kapitalist Devlet: Miliband ve Lac-*

---

risi ve Hukuk", (Çev. Akın Sarı, Selime Güzelsarı), Poulantzas Kitabı. Seçme Yazılar, MARTIN James (Haz.), Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, ss. 73-108.

⁹ MARTIN, "Giriş", s. 13, 15.

¹⁰ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 323.

¹¹ Bkz. POULANTZAS, Nicos, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, (Çev. Şule Ünsaldı), Epos Yayınları, Ankara, 2014.

¹² Bkz. POULANTZAS, Nicos, *Faşizm ve Diktatörlük* (4. Baskı), (Çev. Ahmet İnsel), İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

¹³ Bkz. POULANTZAS, Nicos, *Portekiz, İspanya ve Yunanistan'da Geçiş Süreci* (Geçiş Süreci), (Çev. B. Yılmaz), Belge Yayınları, İstanbul, 1981.

¹⁴ Bkz. POULANTZAS, Nicos, *Devlet, İktidar, Sosyalizm*, (Çev. Turhan Ilgaz), Epos Yayınları, Ankara, 2006.

lau'ya Cevap (1975) başlıklı makaleleri¹⁵ ve ayrıca 1976 tarihinde editörlüğünü yaptığı *Devletin Krizi* başlıklı kitap eklenebilir¹⁶.

Tüm bunlara rağmen, Türkiye'deki (genel) kamu hukukçularının çalışmalarında Poulantzas'ın ihmal edildiği görülmektedir¹⁷. Bu duru-

-
- ¹⁵ Bkz. MILIBAND, Ralph/ POULANTZAS, Nicos/ LACLAU, Ernesto, Kapitalist Devlet Sorunu, (Çev. Yasemin Berkman), Birikim Yayınları, İstanbul, 1977. Özel olarak bu tartışmayı konu edinen önemli bir metin bkz. BARROW, Clyde W., "The Miliband-Poulantzas Debate: An Intellectual History", *Paradigm Lost. State Theory Reconsidered*, ARONOWITZ Stanley, BRATSI Peter (Ed.), University of Minnesota Press, Minneapolis, 2002, ss. 3-52.
- ¹⁶ Poulantzas'ın takip ettiği patikaların toparlayıcı bir biçimde ele alındığı iki kısa metin için bkz. MARTIN, "Giriş", ss. 9-39 ve JESSOP, Bob, "Nicos Poulantzas", *Routledge Handbook of Marxism and Post-Marxism*, CALLINICOS Alex, KOUVELAKIS Stathis, PRADELLA Lucia (Ed.), Routledge, New York, 2021, ss. 285-292.
- ¹⁷ İstisna teşkil eden, yani az ya da çok, Poulantzas'ın düşüncelerinden yararlanan görece yeni tarihli bazı çalışmalar için bkz. MISIR, Mustafa Bayram, Kapitalist Devlet. Sermayenin Tarihsel Hareketinin Siyasal Biçimi, Edebi Şeyler, 2020; ÖZDEMİR, Ali Murat/ SAYGILI, Abdurrahman/ ZABUNOĞLU Hamdi Gökçe/ DEMİRLİ, Aynur/ AYKUT, Ebubekir/ TÜRKOĞLU KARACOVA, Ezgi Nur/ UĞURLU, Göksu/ ŞAHİN, Ozan Giray, Genel Kamu Hukuku. Kuramsal Yaklaşım, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2019; AKAD, Mehmet/ VURAL DİNÇKOL, Bihterin/ BULUT, Nihat, Genel Kamu Hukuku (12. Baskı), Der Yayınları, İstanbul, 2017; AKMAN, Şefik Taylan, Hukuk ve Politika İlişkisi. Hukukun Ekonomi Politik Analizi ve Liberal Hukuk Düzeninin Eleştirisi, İmge Kitabevi Yayınları, 2016; ÖZENÇ, Berke, Hukuk Devleti. Kökenleri ve Küreselleşme Çağındaki İşlevi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014; AKBAŞ, Kasım, Avukatlık Mesleğinin Ekonomi Politikası. Avukatların Sınıfsal Konumlarındaki Değişim: İstanbul Örneği, NotaBene Yayınları, Ankara, 2011; BAYRAK, Emek, "Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi ve Bugüne Dair Notlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 68, Sayı 1, 2019, ss. 57-82; AKBAŞ, Kasım, "İdeoloji Olarak Hukuk", *Hukuk Kuramı*, Cilt 5, Sayı 3, 2018, ss. 50-71; ASAL, Barkın, "Bir Hukuk Tartışmasına Düşülen Not: İkili İktidar ve Hegemonya ya da Avrokomünizmin Aldığı Mesafe", *Devrimci Marksizm*, Sayı 32-33, 2017, ss. 165-174; DURSUN, Hasan, "(Marksist Kuram Açısından) Kapitalist Düzendeki İdare Hukuku ve Kuramın Görüşlerinin Bu Hukuka Yansımaları Konusunda Türkiye'den Bir Örnek", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 131, 2017, ss. 115-178; ÖZDEMİR, Ali Murat/ ÇELEBİ, Hürkan, "Başkanlık Sistemi, Birikim Stratejileri ve Yeni Hukuk: Türkiye'de Hükümeti Biçimlendirmek", (Yarı)Başkanlık Sistemi ve Türkiye, KAMALAK İhsan (Der.), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 323-347; KANSU KARADAĞ, Akasya, Güçler Ayrılığı ve Hegemonya: Kuramsal Bir Tartışma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020; TÜRKOĞLU, Ezgi Nur, Sermayenin ve Devletin Uluslararasılaşması Sürecinde Kamusal Varlık Fonlarının İşlevi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016; KAYA, Muharrem Enes, Nicos Poulantzas'ın Devlet ve Hukuk Anlayışının Temellendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans

mun kuşkusuz birden fazla nedeni olmakla birlikte, Poulantzas'ın hukuka dair çalışmalarının (söz gelimi yukarıda sözü edilen doktora tezinin ve makalelerinin) Türkçede olmaması veya Türkçeye çok geç çevrilmesinin önemli payı olduğu söylenebilir. Ne var ki aynı durum devlet kuramı için de geçerlidir. Türkiye'de siyasal teori/siyaset bilimi ve sosyoloji alanlarının Poulantzas'tan faydalandığı görülse de kamu hukuku literatürü içindeki devlet teorisi ilişkili çalışmalarda Poulantzas'ın düşüncelerine pek rastlanmamaktadır. Kuşkusuz gerek Poulantzas'ın düşüncelerinin gerekse de materyalist devlet teorisinin temel kabullerinin ana akım liberal hukuk ve devlet perspektifiyle uyumlu olmaması bu bakımdan etkili olmuştur.

İşte bu nedenle, okumakta olduğunuz makale, hem söz konusu eksiğin/ihmalin giderilmesine katkı sunmak hem de kamu hukuku alanında benzer çalışmalara davet çıkarmak amacıyla, Poulantzas'ın devlet kuramının ana hatlarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Bir başka deyişle, bu makalede Poulantzas'ın devlet kuramının özgün yanlarının neler olduğu sorusuna yanıt aranmaktadır. Makale şu şekilde ilerleyecektir: İlk önce Poulantzas'ın devlet tipi, devlet biçimi ve rejim biçimi kavramları arasında yaptığı ayrımı değinilecektir. Daha sonra, devleti özne ya da nesne olarak kavrayan yaklaşımlara Poulantzas'ın nasıl bir eleştiri getirdiği, bunun da ötesinde, devleti hangi anlamda bir 'ilişki' olarak kavradığı aktarılacaktır. Üçüncü olarak, Poulantzas'ın devlet kuramında devletin 'görelî özerkliği'nin ne anlama geldiği tartışılacaktır. Son olarak, Poulantzas'ın düşüncesinde kapitalist devletin genel işlevlerine değinilecek ve devletin baskı ve ideolojik aygıtlarının bu işlevler bakımından önemi vurgulanacaktır.

I. POULANTZAS'IN KAPİTALİST DEVLET KURAMI

Server Tanilli *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş* başlıklı kitabında, "devletin toplumun yaşamında oynadığı rol hakkında belli

---

Tezi, 2016. Kaya'nın tezi, bir hukukçunun Poulantzas'ı kapsamlı bir biçimde incelemeyi amaçladığı tek çalışmadır.

başlı iki görüş"ün çarpıştığını belirtir: **"'Burjuva görüş' ile 'marksist görüş'"**¹⁸.

"'Burjuva görüşüne' göre" diye yazar Tanilli, "her toplumun, bir düzene gereksinmesi vardır. Toplumun bireyleri arasında bir anlaşmazlık çıktığında da, yansız bir kişi, bir 'hakem' bu anlaşmazlığı çözmelidir. Genel yarar, bunu gerektirir. (...) Böylece devlet, toplumda **'asayışı sağlayan bir araç'** ve -hangi sınıftan olursa olsun- bireyler arasındaki uyumsuzlukları çözecek yansız bir kişi, bir **'hakem'**dir. (...) **'Marksist görüş'e göre** ise, devlet, öyle burjuva ideologların ileri sürdüğü gibi, toplumun dışında ve üstünde değildir. Ne aklın verisidir o, ne de Tanrı vergisi. Devletin kökenini toplumun yapısında, toplumlarda görülen en temel uzlaşmazlıkların içinde aramalıdır. Kimler arasındadır bu temel uzlaşmazlıklar? 'Sınıflar' arasında"¹⁹.

O halde Marksist ya da materyalist devlet görüşünün, 'sınıf temelli' olduğu söylenebilir: Devlet sınıf mücadelelerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır²⁰. Bir başka deyişle, devlet, "kökleri sınıfsal yapıda olan iktidarı kullanmanın aygıtıdır"²¹. Gerçekten de tarihsel materyalizmin Karl Marx'la birlikte kurucularından Friedrich Engels'e göre, devlet toplumsal gelişimin belli bir aşamasında, farklı iktisadi çıkarlara sahip toplumsal sınıfların çatışması içinde ortaya çıkmıştır²². Lenin ise *Devlet ve Devrim*'de "Devlet, sınıf karşıtlıklarının *giderilemezliğinin* bir ürünü ve ifadesidir" der ve devam eder: "Devlet, sınıf karşıtlığının giderilmesinin nesnel olarak mümkün olmadığı yerde, anda ve ölçüde ortaya çıkar. Tersinden söylersek, devletin varlığı, sınıf karşıtlıklarının giderilemez

¹⁸ TANİLLİ, Server, Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş, Say Kitap Pazarlama, İstanbul, 1982, s. 2. Kalın sözcükler olduğu gibi bırakılmıştır.

¹⁹ TANİLLİ, s. 3. Kalın sözcükler olduğu gibi bırakılmıştır.

²⁰ AKAD/VURAL DİNÇKOL/BULUT, s. 182.

²¹ GÜLALP, Haldun, Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet, Belge Yayınları, İstanbul, 1993, s. 47.

²² ENGELS, Friedrich, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (18. Baskı), (Çev. Kenan Somer), Sol Yayınları, Ankara, 2017, s. 198 vd. Poulantzas'ın Engels'in görüşüne yönelttiği bir eleştiri için bkz. POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 47 vd.

olduğunu kanıtlar”²³. Dahası, Marksist görüşe göre “toplumsal düzen bir sınıf egemenliği düzeniyse, bu düzenin korunması da ister istemez sınıf egemenliğinin korunması ve yeniden üretilmesi anlamına gelir”²⁴.

Marksist bir düşünür olarak Poulantzas’ın devlet kuramı, haliyle devletin Marksist/materyalist kavranışının bu temel düsturu üzerinde yükselir. Hatta Poulantzas’ın, - Marksist teori içinde bir dönem egemen olmuş olan ‘ekonomizm’e ve devleti egemen sınıfın sopasına indirgeyen yaklaşımlara karşıt olarak- modern devletin kavranışında sınıf mücadelesi olgusunun konumuna en çok önem veren Marksist teorisyenlerden biri olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle, Poulantzas devlet kavrayışını verili bir onto-epistemolojik ilke olarak sınıfların karşıtlığı temasıyla sınırlı tutmamış, dinamik ve somut bir olgu olarak sınıfsal güç ilişkilerine ayrıcalık tanımıştır: “Poulantzas’ın kapitalist devlet üzerine tartışmalara en önemi katkısı devleti sınıf mücadelesiyle ilişkili olarak incelemesidir”²⁵. Bununla birlikte, Poulantzas’ın kapitalist devlet kavrayışı 60’ların sonundan 70’lerin sonuna kadar kimi değişimlere uğramıştır. Bu husus genellikle, Poulantzas’ın, “entelektüel bağlılığı”nın Sartre’dan sonra yöneldiği Althusserci Marksizmin etkisinden çıkmasıyla ilişkilendirilmektedir²⁶. Dolayısıyla *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*’dan *Devlet, İktidar, Sosyalizm*’e uzanan devlet kavrayışında, Poulantzas’ın analizinin nüanslar barındırdığını, kimi görüşlerinden vazgeçtiğini kimilerini ise farklı/yeni bir biçimde formüle ettiğini söylemek gerekir. Bu husus ise, Poulantzas’ın devlet kuramını tüm ayrıntılarıyla ortaya koymayı oldukça kapsamlı bir çalışmanın konusu haline getirmektedir²⁷. Bu ne-

²³ LENİN, Vladimir İlyiç, *Devlet ve Devrim*, (Çev. M. Halim Spatar & Celal Üster), Yordam Kitap, İstanbul, 2016, s. 19

²⁴ GÜLALP, s. 47.

²⁵ CARNOY, Martin, *Devlet ve Siyaset Teorisi*, (Çev. Simten Coşar, Aykut Örküp, Mete Pamir, Mehmet Yetiş), Dipnot Yayınları, Ankara, 2014, s. 129.

²⁶ Bkz. CARNOY, s. 129 vd. “Entelektüel bağlılık” ifadesi Martin’de geçmektedir. Bkz. MARTIN, “Giriş”, s. 15.

²⁷ Bu konuda bakınız JESSOP, Nicos Poulantzas. Ayrıca, Poulantzas’ın devlet kuramına dair çalışmaların da yer aldığı iki önemli derleme kitap için bkz. ARO-NOWITZ, Stanley/ BRATSI, Peter (Ed.), *Paradigm Lost. State Theory Reconsidered*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2002 ve GALLAS, Alexander/ BRETTHAUER, Lars/ KANNANKULAM, John/ STÜTZLE, Ingo. (Ed.), *Reading*

denle, makalede, Poulantzas'ın devlet kuramını eksiksiz olarak açıklamayı amaçlamadığımızı vurgulamak gerekmektedir; makale daha ziyade, Poulantzas'ın kapitalist devlet kuramına giriş niteliğini taşıyan kısa bir çalışma olarak değerlendirilmelidir.

A. Devlet Tipi, Devlet Biçimi ve Rejim Biçimi Kavramları

Poulantzas'ın devlet kuramına ilişkin bir çalışmanın vurgulaması gereken en önemli hususlardan biri, onun kuramının bir genel devlet kuramı olmadığı, bu bağlamda tarihteki bütün devlet tiplerini açıklama amacı taşımadığıdır. Poulantzas daha ziyade, kapitalist devlet tipi ve biçimlerini incelemeyi hedeflemiştir. Bu bakımdan, Poulantzas'ın kapitalist devlet tipi, devlet biçimi ve rejim biçimi kavramları arasında yaptığı ayrımın değinmek önem arz eder. Bu ayrım, anayasa hukukundaki kimi temel ayrımların yerine geçebilecek görece kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Poulantzas, Marksist politik yaklaşımın, “belirli üretim tarzlarına denk düşen despotik, köleci, feodal, kapitalist gibi bazı ‘devlet tipleri’” ortaya koyduğunu söyler²⁸. Bu durumda kapitalist devlet tipi, kapitalist üretim tarzına denk düşen yönetim ve siyasal egemenlik sistemi/tarzını ifade etmektedir. Kapitalist devlet tipinin en önemli özelliklerinden biri, aşağıda ‘görelî özerklik’ başlığı altında da vurgulanacağı gibi, kapitalizm öncesi toplumların aksine egemen sınıfın üretim sürecinde ekonomi-dışı zor kullanmaması, bu yetkinin devlet aygıtına devredilmiş olmasıdır²⁹. Kapitalizm öncesi toplumlarda, ekonomi-dışı zor, üretim ilişkilerine yerleşiktir; bir başka deyişle, bir sömürü ilişkisinin

---

Poulantzas, Merlin Press, 2011. Poulantzas'ın devlet kuramını yakından inceleyen Türkçe yazılmış iki doktora tezi için ise bkz. UNSUR, Özge, Poulantzas'ın Devlet Teorisi: İlişkisel Bir Yaklaşımın Olanaklıklarını Sorgulamak, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2021 ve BANK, Rasim Berker, Poulantzas'ın Kapitalist Devlet Kuramı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2011.

²⁸ POULANTZAS, Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, s. 162.

²⁹ OĞUZ, Şebnem, “Yeni Türkiye'nin Siyasal Rejimi”, ‘Yeni’ Türkiye: Kapitalizm, Devlet Sınıflar, TÖREN Tolga, KUTUN Melahat (Ed.), Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2016, s. 89.

kurulabilmesi için, efendi ile ihtiyaçlarını karşılayan köle (ya da feodal bey ile doğrudan üretici olan serf) arasında halihazırda bir ekonomi-dışı zor ilişkisi kurulması zorunludur. Oysa kapitalist toplumlarda, işçi ile kapitalist (sermayedar) arasında görünürde böyle bir ekonomi-dışı zor ilişkisi (genel olarak) bulunmaz; işçi, daha ziyade piyasanın koşullarından dolayı, hukuki açıdan ise kendi rızasıyla çalışma ilişkisinin parçası haline gelir. Bu durum, kapitalizmde ekonomi ile politika arasında biçimsel bir ayrılığın varlığına işaret eder³⁰. Bununla birlikte, “rekabet halindeki tekil sermayedarların ve farklı sermaye kesimlerinin uzun erimli ortak çıkarları doğrultusunda politika üretme işlevini ise devlet üstlenir. Kapitalist devletin bu işlevi gerçekleştirmesi, egemen sınıfın farklı kesimlerinden görece özerk davranması ile mümkün olur”³¹.

Öte yandan Poulantzas’a göre bir devlet tipi, kendi içinde farklı devlet ve yönetim biçimlerine ayrılarak sınıflandırılabilir. Poulantzas; Marx, Engels ve Lenin’in ifadelerinde devlet ve yönetim biçimi ifadelerinin ‘Parlamenter Cumhuriyet’, ‘Anayasal Monarşi’ vb. karşılığında kullanıldığının altını çizmektedir³². Bu husus, tarihsel materyalist yaklaşımın önemli kavramları olan ‘üretim tarzı’ ve ‘toplumsal formasyon’ arasındaki bağlantıyla ilişkilendirilebilir. Buna göre üretim tarzı kavramı, (kavramın kapsayıcı ve karmaşık içeriği nedeniyle bir tanım geliştirmek oldukça zor olmakla birlikte) bir toplumdaki sömürü biçimini belirleyen toplumsal koşul ve ilişkilerin bütünlüğünü ifade eder³³. Bu doğrultuda, kapitalist üretim tarzı kavramı, toplumsal bir ekonomik ve siyasal egemenlik sistemi olarak kapitalizmin en temel hareket yasalarını çıkarsamayı mümkün kılar. Toplumsal formasyon kavramıyla ise, bir üretim tarzının saf biçimiyle gerçekte varolmadığı vurgulanır. Üretim tarzları, esas olarak toplumsal formasyonlarda hayat bulur ve bu neden-

³⁰ OĞUZ, s. 89.

³¹ OĞUZ, s. 89.

³² POULANTZAS, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, s. 168.

³³ ABÉLÈS, Marc, “Üretim Biçimi”, *Marksizm Sözlüğü*, (Çev. Volkan Yalçıntoklu), BENSUSSAN Gérard, LABICA Georges (Ed.), Yordam Kitap, İstanbul, 2016, s. 1024.

le dünya tarihi 'toplumsal formasyonlar' tarihi olarak karşımıza çıkar³⁴. Toplumsal formasyonlar birden fazla üretim tarzından meydana gelir. Bu üretim tarzları, ilgili toplumsal formasyonda, aralarından birinin egemenliği altında bir arada yaşar ve dönüşür. Bu bağlamda, her toplum, birden fazla üretim tarzının birinin egemenliği altındaki dinamik bir aradalığını ifade eder. Söz gelimi 19. Yüzyıl Fransa'sında kapitalist üretim tarzı egemen olmakla birlikte, feodal üretim tarzının kalıntıları yaşamaya devam etmiştir. Yine Antik Yunanistan'da köleci üretim tarzı egemendir; fakat bu, aslında kapitalist üretim tarzına özgü olan ücretli çalışmaya rastlanamayacağı anlamına gelmez. Bu bağlamda, toplumsal formasyon kavramı, gerçekte varolan bir toplumun belirli bir üretim tarzının genel yasalarına indirgenmesini de engellemektedir.

İşte devlet tipi ve devlet biçimi kavramları arasındaki ayrım, benzer bir nüansın altını çizmektedir. Bu ayrım, 'kapitalist devlet tipi'nin kapitalist devletin genel kuramını çıkarsamak bakımından elverişli olduğunu, gerçekte ise kapitalist devletin ancak bir kapitalist devlet biçiminde vücut bulduğunu ifade eder³⁵. Bu bağlamda devlet biçimi kavramı, "belirli bir devlet tipinin farklı tarihsel koşullarda aldığı biçimleri tanımlamak için kullanılır ve daha konjonktürel dönüşümleri tanımlamak üzere kullanılan rejim biçimleri kavramından farklı olarak kalıcı dönüşümleri işaret eder"³⁶. Bir devlet biçimi aynı zamanda sınıflar mücadelesince ve egemen sınıf fraksiyonlarının birliğini ifade eden iktidar bloğunun³⁷ karakteristiğine göre yapılanmaktadır. Poulantzas'a göre, "toplumsal bir formasyonun bir aşamasındaki devlet biçimi, bu iktidar bloğunun tipik bir konfigürasyonuna denk düşer: Devletin farklı biçimleriyle karakterize edilen bu çeşitli aşamalara, bu bloktaki değişiklikler damgasını vuracaktır"³⁸.

³⁴ ALTHUSSER, Louis, *History and Imperialism: Writings, 1963–1986*, (Trans. G. M. Goshgarian), Polity Press, Cambridge, 2020, s. 126, 133.

³⁵ MISIR, s. 83.

³⁶ OĞUZ, s. 89.

³⁷ İktidar bloğu kavramı için bkz. POULANTZAS, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, s. 280 vd., 347 vd.

³⁸ POULANTZAS, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, s. 172.

Poulantzas'a göre kapitalist devlet tipinin, olağan ve olağanüstü (istisnai) biçimleri bulunmaktadır. Kapitalizmin aşamalarına/dönemlerine göre biçimlenen liberal hukuk devleti (demokrasi) ve otoriter devletçilik (müdahaleci devletin 70'li yıllarla birlikte ortaya çıkan yeni biçimi), normal/olağan devlet biçimlerine denk düşerken; Bonapartizm, askeri diktatörlükler ve Faşizm olağanüstü/istisnai devlet biçimlerini ifade etmektedir. Poulantzas, kapitalist devlet tipinin tanımlayıcı genel niteliklerini demokratik kurumların varlığı ve hegemonik sınıf önderliği olarak tespit ettiği için, olağan ve olağanüstü devlet biçimleri ayrımını da bu doğrultuda şekillendirmektedir³⁹. Buna göre, olağan devletler burjuva sınıfının hegemonyasının istikrarlı ve korunaklı olduğu konjonktürlere tekabül ederken, olağanüstü devletler bir hegemonya krizine yanıt olarak belirmektedir⁴⁰.

Poulantzas, hukukun ve yasama-yürütme ilişkisinin, devlet biçimlerinin analizinde önemli bir ölçütü oluşturduğunu belirtir⁴¹. Yasama ve yürütme arasındaki ilişki ya da bunlardan birinin baskınlığı, hem devlet ve ekonomi arasındaki ilişkinin karakteristiğini hem de burjuva sınıfının meşruluk biçimini etkileyeceğinden devlet biçimini de etkilemektedir⁴². Fakat bu hususlar, kapitalizmin aşamalarından bağımsız düşünülemez. Kapitalist devletin olağan biçimlerinden liberal devlet/demokrasi, esas olarak kapitalizmin rekabetçi aşamasına denk düşer ve farklı toplumsal ve sınıfsal kesimlerin siyasal partiler yoluyla yasama organında temsil edildiği⁴³, yasama ile yürütme arasında görece bir dengenin bulunduğu devlet biçimini ifade eder. Hukuk burada sınırlayıcıdır ve bu durum, iktidar bloku içindeki güç dengesi ve sınıf mücadelesinin egemen sınıf lehine düzenlenmesi için bilhassa önemlidir⁴⁴. Dahası, hukuk sistemi, anayasanın işlevi dolayısıyla iktidar değişikliğine dair özgül değişim

---

³⁹ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 94.

⁴⁰ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 94.

⁴¹ POULANTZAS, Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, s. 362.

⁴² POULANTZAS, Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, s. 365.

⁴³ OĞUZ, s. 89.

⁴⁴ POULANTZAS, Faşizm ve Diktatörlük, s. 374.

kuralları öngörür⁴⁵. Bu nedenle de iktidar transferi anayasal sınırlar ve hukukun üstünlüğünün sınırları içinde gerçekleşir⁴⁶. Kapitalist devletin diğer olağan biçimlerinden otoriter devletçilik ise tekelci kapitalizmin 70'lerin sonucuyla görünürleşen evresine denk düşmektedir⁴⁷. Otoriter devletçiliğin temel niteliği, yürütmenin yasama organına göre baskın hale gelmesi ve siyasi gücün tek bir merkezde yoğunlaşma eğilimi taşımasıdır⁴⁸. Burada yasama ve yürütme arasındaki görelî ayrılık ve denge belirsizleşmekte, hukukun işlevi ise devletin yeni ekonomik işlevleri bakımından değişime uğramaktadır⁴⁹. Yine, otoriter devletçilik, hak ve özgürlükler alanındaki ciddi bir daralmanın habercisidir. Ayrıca denilebilir ki otoriter devletçilik, uzun erimli organik krizlerin bir ürünü olarak devlet iktidarının kimi totaliter vasıflara sahip olmasını beraberinde getirmektedir⁵⁰. Fakat tüm bunlar otoriter devletçilikte demokrasinin bütünüyle ortadan kalktığı anlamına gelmez; otoriter devletçilik belirli bir düzeyde demokrasinin işlediği bir devlet biçimidir. Fakat söz konusu değişimler, modern devlet açısından kalıcı değişimler olarak karşımıza çıkar⁵¹.

Poulantzas'a göre olağanüstü/istisnai devlet biçimlerinin de bir dizi ortak niteliği bulunmaktadır⁵². Bir siyasal krizin ürünü olarak olağanüstü devlet biçimi, "bu devletin tekabül ettiği dönem ve bunalım bakımından, genel olarak üretici güçlerin sosyalizasyonu karşısında, sistemi uyarlamak amacıyla iktisada karakteristik bir şekilde müdahalede bulunur"⁵³. Burada devlet sisteminin tamamı, kendi hegemonyasını kurmaya çalışan bir sınıf ya da sınıf fraksiyonunun 'kol'u haline gelir⁵⁴. Öte yandan, Poulantzas olağanüstü devlet biçiminde hukuk kurallarının

⁴⁵ POULANTZAS, Faşizm ve Diktatörlük, s. 373.

⁴⁶ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 95.

⁴⁷ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 228.

⁴⁸ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 243 vd.

⁴⁹ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 244, 245.

⁵⁰ KANSU KARADAĞ, s. 177.

⁵¹ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 98.

⁵² POULANTZAS, Faşizm ve Diktatörlük, s. 364-384.

⁵³ POULANTZAS, Faşizm ve Diktatörlük, s. 364.

⁵⁴ POULANTZAS, Faşizm ve Diktatörlük, s. 367.

işlemediğini, yönetimde keyfiliğin egemen olduğunu belirtir⁵⁵. Burada hukuk artık sınır koymaz ve bu durum devlet iktidarı bakımından sınırsız bir uygulama alanının açılması demektir⁵⁶. Ayrıca, siyasal temsil tarzında önemli bir değişiklik meydana gelir. Kapitalist devletin olağan biçimlerinde geçerli olan, birden fazla siyasal partinin katıldığı serbest seçim ilkesi burada askıya alınır⁵⁷. Dolayısıyla, aynı zamanda ideolojik aygıtlar olan siyasal partiler işlevlerini yerine getiremezler ve devletin baskı aygıtlarının etkisi keskin bir biçimde güçlenir. O halde, son bölümde ele alınacak olan devlet aygıtları bakımından belirtmek gerekir ki olağanüstü devlet biçimlerinde devletin ideolojik aygıtları ile baskı aygıtları arasındaki ilişkide radikal bir değişim/yer değiştirme meydana gelmektedir⁵⁸.

Son olarak, kısaca Poulantzas'ın kullandığı şekliyle rejim biçimi kavramından söz edelim. Poulantzas rejim biçimi kavramını, "belirsiz bir terim" olarak nitelediği hükümet/yönetim biçimi kavramı yerine önermektedir⁵⁹. Marksist klasiklerde olmayan bu ayrım, aynı devlet biçimindeki farklı rejim biçimlerini ifade etmek için kullanılmaktadır: "Örneğin liberal devlet, hem anayasal monarşi -Büyük Britanya- hem de parlamenter demokrasi -Fransa- biçiminde görülebilir"⁶⁰. Fakat rejim biçimlerindeki bu farklılıklar, devlet biçimlerinde olduğu gibi kapitalizmin dönemselleşmesinden kaynaklanmaz. Poulantzas şöyle yazar:

"Bir devlet biçimindeki politik rejimlerin bölümlere ayrılması, ilk olarak politik düzeyin koordinatlarını, örneğin 'iktidar bloku' açısından, sınıfların ve sınıf fraksiyonlarının politik partiler tarafından 'politik sahnede' temsilinin somut durumuna ilişkin olan koordinatlarını saptar. Politik rejimler burada tipik bir aşamadaki devlet biçiminin çizdiği sınırlar içerisinde bulunan değişkenler olarak, partilerin rejimlerle olan ilişkileri ve somut işleyişleri de, iktidar bloğunun çizdiği sınırlar içerisinde,

⁵⁵ POULANTZAS, Faşizm ve Diktatörlük, s. 375.

⁵⁶ POULANTZAS, Faşizm ve Diktatörlük, s. 375.

⁵⁷ POULANTZAS, Faşizm ve Diktatörlük, s. 377.

⁵⁸ POULANTZAS, Faşizm ve Diktatörlük, s. 365 vd.

⁵⁹ POULANTZAS, Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, s. 175.

⁶⁰ POULANTZAS, Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, s. 175.

bu aşamadaki devlet biçimine denk düşen değişkenler olarak ortaya çıkar"⁶¹.

Görüldüğü gibi, Poulantzas kapitalist devleti hukuki, siyasal, ideolojik ve ekonomik ölçütler doğrultusunda ele almaktadır. Fakat Poulantzas kapitalist devletin hukuki, siyasal, ideolojik ve ekonomik işlevlerini mekanik bağıntılar biçiminde değil, organik bir bütünün parçaları olarak diyalektik bir ilişki içinde inceler⁶². Bununla birlikte, kapitalist devlet ile sınıflar arasındaki ilişkinin özgül boyutları Poulantzas için ayrıcalıklı konumdadır. Her ne kadar, olağanüstü devlet biçimlerinde bu ilişki istisnai bir biçimde yapılsa da Poulantzas'ın kapitalist devlet ve sınıflar arasındaki ilişkiyi oldukça etraflı bir biçimde ve indirgemeci bir yaklaşımdan mümkün olduğunca kaçınarak ele aldığını söylemek gerekir. İşte bu noktada, Poulantzas'ın devleti bir özneye (toplumun üzerinde duran kendinden menkul bir aktöre) ya da nesneye (egemen sınıfın elinde tuttuğu bir araca) indirgeyen yaklaşımlara ciddi bir eleştiri yönelttiği görülmektedir. Takip eden bölümde, ana hatlarıyla bu eleştiri incelenecektir.

B. Devletin Ele Alınışında Özne-Nesne İkiliğini Aşmak

Bu bölüme, kronolojik bir izlek oluşturma gereği duymadan, Poulantzas'ın geç döneminden bir örnekle başlayabiliriz. Poulantzas, (büyük olasılıkla) literatürde en az değinilen kitaplarından biri olan *Diktatörlüklerin Krizi'*nde (kitap Türkçeye, 12 Eylül koşullarından olsa gerek, *Portekiz, İspanya ve Yunanistan'da Geçiş Süreci* başlığıyla çevrilmiştir⁶³) şöyle yazar:

“Gerçekte devlet, hiçbir durumda bir özne ya da nesne değildir. Devlet doğası icabı daima bir ilişkidir, tıpkı ‘sermaye’nin olduğu gibi. Daha kesin bir deyişle, Devlet içerisinde özgül biçimde dışa vurulan, sınıflar arasındaki güçler dengesinin yoğunlaşmış halidir. Nasıl sermaye

⁶¹ POULANTZAS, Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, s. 176.

⁶² BANK, Berker, “Poulantzas'ın Kapitalist Devlet Kuramı: Sivil Toplum ve Devlet Arasındaki İkililiğin Aşılması”, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, 2012, s. 22.

⁶³ Bkz. ZARAKOLU, Ragıp, “Belge'nin öyküsü 3”, Evrensel Gazetesi, <https://www.evrensel.net/yazi/80736/belgenin-oykusu-3>. (Erişim tarihi: 27.01.2020).

daha başlangıçta sermaye ve ücretli emek çelişkisini kendi içinde taşırsa, sınıf çelişkileri de devletin ta içinden geçerler, çünkü devlet, kendi doğası bakımından bir sınıf devleti olduğu için, bu çelişkileri gene kendi içerisinde yeniden üretir. Bunun anlamı da sınıf çelişkilerinin daima, özgül bir şekilde, devletin içerisindeki iç çelişkiler olarak dışa vurması demektir ve bu bakımdan devlet çatlaklardan yoksun yekpare bir blok değildir, hiçbir zaman da olamaz. Elbette, devletin egemen sınıf ya da fraksiyonun çıkarlarını temsil etmesine ilişkin olarak devlet gücünün bir bölünmezliği vardır ama bunlar devletin çatlaksız, yekpare bir blok olduğu fikrini yaratmamalıdır”⁶⁴.

Görüldüğü gibi Poulantzas devletin, özne ya da nesne değil, bir ilişki olduğunu; sınıflar arasındaki güçler dengesinin yoğunlaşmasını ifade ettiğini; haliyle de devletin sınıf çelişkilerini barındırdığını ve yeniden üretilen bu çelişkilerin devletin iç çelişkileri olarak karşımıza çıktığını söylemektedir. Tam da bu nedenle devlet, bir sınıfın emri altındaki ya da toplumun üzerinde duran yekpare bir blok olarak değerlendirilemez. Poulantzas’ın bu tespitleri, onun devlet kuramının temel kabullerini anlamak açısından elverişli bir çıkış noktası teşkil eder.

Öncelikle, “Devlet özne ya da nesne değildir” demek ne anlama gelir? Bu, Poulantzas’ın çözümlerinin farklı veçheleriyle ilişkisi kurulabilecek bir tespit/önerme olmakla birlikte, Poulantzas tarafından, devletin Hegel’ci kavranışına ve araçsalci/araççı devlet görüşüne değinilerek açıklanmıştır. Poulantzas, devletin özne olarak ele alındığı Burjuva devlet görüşünün temelinde, devlet ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişkinin bir “dışarılık” ilişkisi olarak kavranmasının yattığını belirtir⁶⁵. Bu görüş, devleti sivil toplumun üzerinde, ondan ayrı duran bir özne olarak kabul eder. Poulantzas, bu görüş benimsendiğinde, “devletin atomize olmuş bireyler karşısında genel iradeyi temsil eden ve kendi içinde akılcılık ögesi taşıyan bir ‘özne’” olarak düşünüldüğü Hegelci devlet anlayışına varıldığını yazar⁶⁶. Poulantzas’a göre, Marx’ın gençlik çalışmaları da bu görüşten nasibini almıştır: Marx’ın, devletin sınıf ha-

⁶⁴ POULANTZAS, Geçiş Süreci, s. 64. Pasajın ilk cümlesinin çevirisi değiştirildi.

⁶⁵ POULANTZAS, Geçiş Süreci, s. 63.

⁶⁶ POULANTZAS, Geçiş Süreci, s. 63.

kimiyetini vurguladığı erken çalışmalarında, devletin “toplumdan bağımsız ve onun üzerinde bir organizma” biçiminde nitelendiği fark edilebilir⁶⁷. Fakat bu durum kısa bir süre sonra değişmiş, böylece Hegel ve Marx'ın devlet kavrayışları arasında radikal bir kopuş gerçekleşmiştir. Nitekim *Hegel ve Marx* başlıklı yazısında Carl Schmitt dahi, Marx'ın Hegel'i, devleti tam da sivil toplumun üzerinde duran bağımsız bir şey olarak ele alması nedeniyle eleştirdiğinin altını çizmektedir⁶⁸.

Devletin nesne olarak kabul edildiği araçsal/araççı devlet kavrayışına göreyse, devlet “doğası icabı hâkim sınıfların istedikleri gibi kullandıkları basit bir araç ya da makinadır ve bu sınıfların çıkarlarını temsil etme ilişkisi tamamen bu hareketsiz (cansız) makinayı ele geçirmiş olmalarına bağlanmaktadır”⁶⁹. Gerçekten de bu devlet kavrayışı, devletin sınıf karakterini, tam da devletin kimin elinde olduğu sorusu bakımından inceler⁷⁰. Bu görüşün, belirli bir ölçüde *Komünist Manifesto*'daki şu ifadeden hareket ettiği söylenebilir: “Modern devlet iktidarı [Die moderne Staatsgewalt] bütün bir burjuva sınıfının kolektif işlerini [gemeinschaftlichen Geschäfte der ganzen Bourgeoisiklasse] yöneten bir komiteden başka bir şey değildir”⁷¹. Batı Marksizminin gelişim sürecinde araççı devlet görüşü, genel olarak devleti egemen sınıfın emri altına sokan tek yönlü ve ekonomist bir kavrayış olarak ele alınır. Fakat Marksist düşünür Tony Smith'in de belirttiği gibi, her ne kadar belirli açılardan tek yönlü ve indirgemeci bir yaklaşıma sahip olsalar da ‘ekonomist’ devlet teorilerinin hakkını bir noktada teslim etmek gerekir: “Tarih ve toplumbilim, sermaye sahiplerinin kendi çıkarlarını korumak adına devlet kurumlarını kolaylıkla yönlendirebildiğini birçok defa ispatlamış-

⁶⁷ POULANTZAS, Geçiş Süreci, s. 63.

⁶⁸ SCHMITT, Carl, “Hegel und Marx”, Marx-Engels-Jahrbuch, Akademia Verlag, Berlin, 2004, s. 220.

⁶⁹ POULANTZAS, Geçiş Süreci, s. 64.

⁷⁰ DAS, Raju J., “State Theories: A Critical Analysis”, Science & Society, Vol. 60, No. 1, 1996, s. 28.

⁷¹ MARX, Karl/ ENGELS, Friedrich, Marx-Engels-Werke, Band 4, Dietz Verlag, Berlin, 1977, s. 464. Kimi çevirilerde “modern devlet iktidarı” yerine “modern devletin yürütme organı” tabiri kullanılmaktadır. Doğru çeviri, Staatsgewalt kavramının karşılığı olan “devlet iktidarı”dır. Bununla birlikte söz konusu ifadeden, araçsal bir devlet görüşünün türetilip türetilmeyeceği sorunu bir başka tartışma konusudur.

tır"⁷². Nitekim bu nedenle, Ralph Miliband'a göre, devletin sınıf egemenliğinin aracı olduğu görüşü sorunlu bir argüman olmaktan öte üzerinde ciddiyle durulması gereken, dahası ampirik uğraşla tanıtlanabilecek bir görüştür⁷³. Gelgelelim Poulantzas, Miliband'ın yaklaşımının 'tekelci devlet kapitalizmi' yaklaşımıyla ortaklaştığını ve ileride değinilecek olan 'devletin görelî özerkliği'ni ortadan kaldırdığını ileri sürmüştür⁷⁴.

Poulantzas bu iki görüşün de yanlış olduğunu belirtmektedir. Zira ikisinde de devlet ve sınıflar, birbirlerinden bağımsız birimler olarak belirlemekte, "sınıfların devlet üzerindeki etkinliği" dışarıklı bir ilişki olarak düşünölmekte, devletin bazen bir kısmının bazen de tümünün ele geçirilmesi biçiminde tasavvur edilmektedir⁷⁵. Miliband ve Laclau'ya yanıt olarak kaleme aldığı yazısında, "bu dışsallık ilişkisinde" diye yazar Poulantzas, "devlet ve egemen sınıflar karşı karşıya duran iki varlık durumundadırlar"⁷⁶. Dahası, devletin egemen sınıfın bir aracı olarak düşünmek, yani devletin sınıflar karşısında bir özerkliğinin olmadığını kabul etmek, toplumsal bütünlüğün siyasal, hukuksal, ideolojik vs. düzeylerini ekonomik temele indirgeyen 'ekonomizm' için söylenebileceği gibi, özgül bir devlet kuramının gerekliliğini ortadan kaldırır⁷⁷. Bu nedenle Poulantzas, araççı devlet kavrayışının (dolayısıyla da 'tekelci devlet kapitalizmi' savının) eleştirisiyle özel olarak ilgilenmektedir⁷⁸.

Poulantzas'a göre, devlet bir (egemen) sınıfın ürünü, aracı ya da eklentisi değildir⁷⁹. Fakat bu, devletin bir sınıf karakterine ya da sınıfsal

⁷² SMITH, Tony, *Beyond Liberal Egalitarianism: Marx and Normative Social Theory in the Twenty-First Century*, Brill, Leiden, 2017, s. 183.

⁷³ THOMAS, Paul, *Yabancı Politik. Marksist Devlet Kuramına Yeniden Bakmak*, (Çev. İbrahim Yıldız), Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s. 210.

⁷⁴ BANK, Berker, "Kapitalist Devlet Üzerine Geliştirilen Kuramsal Tartışmalar: Poulantzas, Miliband ve Laclau", *Akdeniz İİBF Dergisi*, Cilt 12, Sayı 23, 2012, s. 6.

⁷⁵ POULANTZAS, *Geçiş Süreci*, s. 64.

⁷⁶ POULANTZAS/MILIBAND/LACLAU, s. 211.

⁷⁷ Bkz. POULANTZAS/MILIBAND/LACLAU, s. 62.

⁷⁸ JESSOP, Bob, *Devlet Teorisi: Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak (Devlet Teorisi)*, (Çev. Ahmet Özcan), Epos Yayınları, Ankara, 2008, s. 49.

⁷⁹ POULANTZAS, *Devlet, İktidar, Sosyalizm*, s. 13.

doğaya⁸⁰ sahip olmadığı anlamına gelmez. Araççı devlet görüşünün sorunu, devleti egemen sınıfın aracına indirgediğinde devlet aygıtını da devlet iktidarına indirgemesidir⁸¹. Poulantzas, devlet aygıtı ve devlet iktidarı arasında Lenin'in yaptığı ayrımı takip eder. Devlet aygıtı, hem devletin (ekonomik, siyasal-hukuksal, ideolojik düzeylerin birliğini ifade eden) bir toplumsal formasyonun tümündeki yerini (yani devletin tüm bu düzeylerdeki fonksiyonunu) hem de “devlet personeli, yönetim, bürokrasi, ordu kadroları vb.” unsurları ifade eder⁸². Devlet iktidarı ise, “iktidarı elinde tutan toplumsal sınıfı ya da sınıf fraksiyonunu belirtir”⁸³. Bir diğer deyişle, devlet iktidarı, “Devlet'in, çıkarlarına uygun düştüğü belli sınıfların iktidarını” anlatır⁸⁴. Bu durumda devlet aygıtları, devlet iktidarının yoğunlaştığı merkezler olarak karşımıza çıkar⁸⁵. Belirtmek gerekir ki “Poulantzas'a göre, çeşitli toplumsal kurumların ve özellikle de devlet kurumlarının herhangi bir iktidarı yoktur. İktidar perspektifinden ele alındığında kurumlar sadece iktidarı elinde bulunduran toplumsal sınıflarla ilişkilendirilebilir”⁸⁶. Poulantzas hem *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*'da hem de *Devlet, İktidar, Sosyalizm*'de devlet aygıtının, devlet iktidarının aracı ya da organı olarak indirgenmemesi gerektiğini yazmıştır⁸⁷. Çünkü bu durumda, devletin içinden geçen sınıf ilişkileri ve çelişkilerinin karmaşık ve özgül etkileri kavranamaz hale gelecektir.

Poulantzas'a göre devlet, belirtildiği gibi, ne toplumun üstünde duran bir özne ne de egemen sınıfın emrinde olan bir nesnedir. Poulantzas'a göre devlet, aynı Marx'ın sermaye için söylediği gibi, bir 'ilişki' olarak kavranmalıdır. Bu ise, “daha belirgin olarak, mücadele eden sınıf-

⁸⁰ Poulantzas “nature de classe” ifadesini kullanmaktadır. Bkz. POULANTZAS, Nicos, *L'Etat, le pouvoir, le socialisme, Les prairies ordinaires*, Paris, 2013, s. 42.

⁸¹ POULANTZAS, *Devlet, İktidar, Sosyalizm*, s. 12.

⁸² POULANTZAS, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, s. 131.

⁸³ POULANTZAS, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, s. 131.

⁸⁴ POULANTZAS/MILIBAND/LACLAU, s. 205.

⁸⁵ BANK, Poulantzas'ın Kapitalist Devlet Kuramı, s. 156.

⁸⁶ DEMİR, Gökhan/GÖYMEN Ali Yalçın, “Yapısalcılıktan İlişkiselliğe Poulantzas'ın Devlet Kuramı”, *Alternatif Politika*, Cilt 9, Sayı 1, 2017, s. 49.

⁸⁷ POULANTZAS, *Devlet, İktidar, Sosyalizm*, s. 12; POULANTZAS, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, s. 132.

ların arasındaki iktidar ilişkisinin bir şekillenmesi” biçiminde düşünülebilir⁸⁸. Poulantzas’ın kavrayışı iki temel boyuta sahiptir:

“İlk olarak, sınıflar, devletin dışında ve devletten bağımsız varolan ve devleti pasif bir araç olarak kullanma yeteneğine sahip, basit ekonomik güçler olarak görülmemelidir. Çünkü sınıf ya da sınıfsal bir fraksiyonun politik etkisi kısmen devletin kurumsal yapısına ve devlet iktidarının etkilerine bağlıdır. İkinci olarak, sınıf mücadelesi sivil toplumla sınırlı değildir, fakat devlet aracının tam kalbinde yeniden üretilmektedir. Poulantzas, devletin sermaye birikiminin kesintisiz sürmesi için toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında nesnel bir işlevi olduğunu da savunmaktadır”⁸⁹.

Poulantzas, sınıf mücadelesinin aynı zamanda iktidar ilişkileri alanına ait olduğunu söyler ve bu alanın yalnızca ekonomik iktidar ilişkileriyle sınırlanamayacağını belirtir⁹⁰. Bununla birlikte, toplumsal sınıflar arasındaki mücadeleye ilişkin iktidar alanı, yalnızca devlete de indirgenemez⁹¹. Poulantzas şöyle yazar:

“En başta, siyasi iktidarla kesişmelerine rağmen ve devletle olan ilişkilerinin bir dışarılık ilişkisi olmasından ötürü, üretim ilişkileri içindeki erklerin durumu budur. Ama dahası da var: Kapitalist devletin, özellikle de halihazırdaki biçimiyle ve ayrıca bu devletin her türlü şıkta geniş bir tarzda düşünülme zorunda oluşu yüzünden, çeşitli erk biçimlerini giderek daha büyük ölçüde kendisinde yoğunlaştırdığı doğrudur”⁹².

Özetle Poulantzas, bir toplumdaki iktidar ilişkilerinin yalnızca siyasi iktidar alanıyla sınırlanamayacağını, üretim ilişkilerinin kendinde bir iktidar alanı olduğunu, bu alandaki iktidar ilişkilerinin siyasi iktidar ilişkileriyle kesiştiğini, fakat üretim ilişkilerinin devletle bir bakımdan da dışarılık ilişkisine sahip olduğunu belirtmektedir. Pek kuşkusuz bu

⁸⁸ POULANTZAS/MILIBAND/LACLAU, s. 209.

⁸⁹ JESSOP, Devlet Teorisi, s. 49.

⁹⁰ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 40.

⁹¹ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 41.

⁹² POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 41.

kavrayış, ekonomik düzeyle siyasi düzey arasında belirli bir ayrılık bulunduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım ise, Poulantzas'ın devlet kuramının, üretim tarzlarının ekonomik ve siyasal kerteleri arasında göreceli bir ayırım bulunduğunu belirten Althusserci Marksizmin 'bütünlük' yorumuna ve epistemolojik varsayımlarına dayandığını gösterir⁹³. Hatta, Althusserci yaklaşımın, Poulantzas'ın devlet kuramıyla siyasal düzeye uygulandığı rahatlıkla söylenebilir⁹⁴. "Kapitalist devletin" diye yazar Poulantzas, "üretim ilişkilerinden ve bu ilişkilerin kurduğu ayrılığı, bu devletin örgütsel çatısının temelidir"⁹⁵. Şimdi bu ayrılığa ya da özerkliğe daha yakından bakalım.

C. Göreceli Özerklik

Althusser'e göre Marx'ın düşüncesinde bütünlük, "içinde birbirlerinden farklı ve görece özerk düzey ve kertelerin özgül belirlenimlere göre eklemlendikleri ve nihai kerte de ekonomik düzey ya da kerte tarafından belirlenen, belirli bir karmaşıklık tipinde yapılanmış bir tümlüğün birliğidir (unity of a structured whole)"⁹⁶. Gerçekten de "insan toplumları" diye yazar Althusser *Marx İçin*'de, "kendilerini tümlükler olarak sunarlar; bunların birliği karmaşıklığın belirli bir özgül türünden oluşur ve Engels'in izinden giderek çok şematik olarak üçe indirgeyebileceğimiz kerteleri için içine sokar: Ekonomi, politika, ideoloji"⁹⁷. Althusserci Marksizmin bu yapısal bütünlük anlayışı, toplumsal olguların tümünün ekonomiye indirgenmesini reddeder ve ekonomi-dışı unsurların kapitalist üretimin yansımalarına indirgenemeyeceğini, aksine ekonomik ve ekonomi-dışı alanların birbirlerinin yeniden üretim koşullarını

⁹³ GÜLALP, s. 49; TÜRK, Duygu/ KARAHANOGULLARI, Yiğit, "A Critical Evaluation of Poulantzas's Theory of the State", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Vol. 19, No. 3, s. 200.

⁹⁴ Bkz. ANDERSON, Perry, Marksizm'de Tartışmalar. Tarih Yazımı, Ütopya, Stratejiler Üzerine, (Çev. Ahmet Özdemir), Göçebe Yayınları, İstanbul, 1998, s. 102.

⁹⁵ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 28.

⁹⁶ ALTHUSSER, Louis, "The Object of Capital", Reading Capital, (Trans. Ben Brewster, David Fernbach), Verso, London, 2016, s. 244.

⁹⁷ ALTHUSSER, Louis, Marx İçin, (Çev. Işık Ergüden), İthaki Yayınları, İstanbul, 2015, s. 282.

karşılıklı olarak belirlediğini iddia eder⁹⁸. Çünkü burada, ekonomik kertenin nihai belirleyiciliği, her şeyin ekonomiye indirgenebileceğini değil, bu kertelerden hangisinin baskın olacağını belirleyen nihai mercin ekonomik kerte olduğunu ifade etmektedir. Bir başka deyişle, “ekonominin son kerte de belirleyiciliği, bir üretim [tarzının] matrisini belirlemesi anlamına gelir”⁹⁹. Söz gelimi, pre-kapitalist üretim tarzlarında ekonomik kertyi oluşturan üretim ilişkilerinin karakteri nedeniyle, ekonominin kendisi egemen değildir. Bu ancak, kapitalist üretim tarzının ortaya çıkmasıyla, yani üretim ilişkilerinde muazzam bir dönüşümün yaşanmasıyla mümkün olmuştur. O halde bir üretim tarzının kavranışı zorunlu olarak, bu farklı düzeylerden oluşan bütünlüğün, bir başka deyişle o üretim tarzına ait olan düzeylerin birlikte varoluşunun nasıl belirlendiğini kavramayı gerektirmektedir.

Poulantzas’a göre bir üretim tarzındaki ekonomik, siyasal, ideolojik düzeylerin belirlenmelerini ve aralarındaki ilişkiyi üretim ilişkileri belirler¹⁰⁰. Poulantzas, kapitalizm öncesi üretim tarzlarındaki üretim ilişkilerinin devlet ve ekonominin biraradalığına neden olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü bu üretim tarzlarında sömüren ve sömürülen arasındaki ilişki (köle-sahip, lord-serf) siyasal zor kullanma gücünü içermektedir. Söz gelimi, feodalizmde lord, doğrudan üreticilerin, bir başka deyişle toprağa bağlı köylülerin ürettiği artık ürüne, onlar üzerindeki siyasal-hukuksal-askeri tahakkümü sayesinde el koymaktadır. Burada toprağa bağlı köylü, üretim araçlarının (toprağın, toprağın işlenmesi için gerekli araç-gerecin vs.) zilyedi olarak karşımıza çıkar. Artık-ürüne ise, kılıcı o elinde tuttuğu için, lord el koyar. Oysa kapitalist üretim tarzında, doğrudan üretici, yani ücretli işçi, üretim araçlarından koparılmıştır.

⁹⁸ BURAWOY, Michael, Üretim Siyaseti: Kapitalizm ve Sosyalizmde Fabrika Rejimleri, (Çev. Çağdaş Gümüşoluk), Nota Bene Yayınları, Ankara, 2015, s. 98-9, 143. dn.

⁹⁹ AKBAŞ, s. 55.

¹⁰⁰ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 19. Bununla birlikte, her ne kadar konudan sapmamak adına ayrıca değinilmemişse de Althusserci Marksizm ve Poulantzas’ın üretim ilişkileri kavrayışının esaslı bir eleştirisi için bkz. CLARKE, Simon, “Marksizm, Sosyoloji ve Poulantzas’ın Devlet Kuramı”, Devlet Tartışmaları: Marksist Bir Devlet Kuramına Doğru, (Çev. İbrahim Yıldız), CLARKE Simon (Ed.), Ütopya Yayınevi, Ankara, 2004.

Kapitalizmde doğrudan üretici, hayatta kalmak için bir ücret karşılığı çalışmak zorundadır. Bu, ücretli işçinin emek gücünün, kâr elde etmek için satılan diğer ürünler gibi, piyasada bir 'meta' olarak belirdiği anlamına gelir. Dolayısıyla, sermaye sahibi olan kapitalist, ücretli işçiyi çalıştırmak ve onun ürettiği artık-ürüne el koymak (artı-değer elde etmek için) için ayrıca bir siyasal, hukuksal veya askeri tahakküme gerek duymaz. Emek gücünün tarihsel süreç içinde yaygın olarak metalaşması sayesinde, ücretli işçi sermayedarın karşısına bir 'meta' olarak çıkmak zorunda kalır ve böylece sömürü ilişkisi kurulmuş olur. Bir başka deyişle, kapitalist üretim tarzında sömürülen ücretli işçi, üretim araçlarından halihazırda yoksun olduğu için ve hukuksal açıdan kendi rızasıyla bu sömürü ilişkisinin bir parçası olur. Bu durum pek kuşkusuz bir zorlama biçimidir, fakat daha ziyade piyasa zoru ya da ekonomik zor biçiminde anlaşılmaktadır. İşte "emek gücünün kendisini de bir mal haline getiren ve emek fazlasını artı-değere dönüştüren, kapitalist üretim ilişkilerinin bu belirli yapısı", devletin ve ekonomik alanın görece ayrılmasına olanak tanır¹⁰¹. Siyasal düzeyin kurumsal ve maddi çatısının, ekonomiden ayrı olarak oluşmasının temel nedeni Poulantzas'a göre bu olgudur¹⁰².

Şimdi, siyasal düzey eğer ekonomik düzeyden görece olarak özerkse, bu durumda kapitalist devlet de bir 'görelî özerkliğe' sahip olmalıdır¹⁰³. Dahası, kapitalist devletin bu görelî özerkliği, devletin, bir toplumdaki egemen sınıflardan da özerk olduğu anlamına gelir¹⁰⁴. İşte bu nedenle devlet basitçe, bir egemen sınıfın aracına indirgenemez. Böylece, yukarıda alıntıladığımız, "çünkü sınıf ya da sınıfsal bir fraksiyonun politik etkisi devletin kurumsal yapısına ve devlet iktidarının etkilerine bağlıdır" cümlesi anlam kazanmaktadır. Devletin görelî özerkliği, devletin bir sınıfın aracı olmadığına, aksine, sınıfsal güç ilişkilerinin maddi olarak yoğunlaştığı, sınıf mücadelesinin yeniden üretildiği stratejik bir

¹⁰¹ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 19.

¹⁰² POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 53-4.

¹⁰³ GÜLALP, s. 49.

¹⁰⁴ GÜLALP, s. 50.

alan ve süreç olduğuna işaret eder¹⁰⁵. Devlet egemen sınıflardan dahi görelî olarak özerk olduğuna göre, sınıf mücadelesi ve devlet ilişkisi tek yönlü bir ilişki olarak değil, devletin kurumsal yapısının ve devlet aygıtının içinde görelî özerklik doğrultusunda devinen sınıf ilişkilerinin karmaşık etkisine bağlı bir biçimde değerlendirilmelidir. Bir başka deyişle, devlet sınıfların dışında bir varlık olduğu için görece özerk değildir; aksine bu durum, sınıf mücadelesi ilişkili iktidar ilişkilerinin aynı zamanda devletin içinde cereyan etmesinden kaynaklanmaktadır.

“Nitekim bu özerklik” der Poulantzas, “iktidardaki blokun fraksiyonları karşısında devletin özerkliği değildir, devletin onların dışında kalma yeğînlîğinin işlevi de değildir, devletin *çinde* cereyan eden şeyin sonucudur. Bu özerklik, somut bir biçimde, o sınıf ve fraksiyonlarından her birinin, devletin içindeki özgül mevcudiyetleri aracılığıyla ve bunun sonucu olan çelişkiler marifetiyle, devlet politikası içinde almayı başardıkları çeşitli çelişik önlemlerde kendini gösterir (...)”¹⁰⁶.

Bu husus pek tabî ki, sınıf mücadelelerinin yalnızca devlet içinde gerçekleştiği manasını taşımaz. Sınıf mücadelesi devletin dışına taşan bir olgu olmakla birlikte, sınıf mücadelelerinden doğan iktidar ilişkileri devlet aygıtı içinde yoğunlaşmaktadır¹⁰⁷. Çünkü devlet “siyasi iktidarın merkezi icra yeri”dir ve siyasi iktidar alanındaki dönüşüm, diğer iktidar alanlarındaki, söz gelimi ekonomik iktidar alanındaki ilişkileri ve süreçleri koşullandırma kapasitesine sahiptir¹⁰⁸. Bu durumda, devletin basitçe bir sınıfın ya da sınıf fraksiyonunun aracı olamayacağını, çünkü sınıflar ve sınıf fraksiyonları arasındaki mücadelenin (devlet politikasının oluşumu bakımından devlet aygıtının içinde pozisyon elde etme mücadelesinin) devlet içinde de gerçekleştiğini vurgulamak gerekir. Bir başka deyişle, devletin aynı zamanda sınıf mücadelesinin gerçekleştiği bir alan olması, onun görelî bir özerkliğe sahip olduğuna ve -her ne kadar üretim ilişki-

¹⁰⁵ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 151; YILDIRIM, Kansu, “Karl Marx ve Marksist Devlet Teorisinin Varyantları”, Monthly Review (Türkiye), Sayı 7, 2018, s. 134.

¹⁰⁶ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 150.

¹⁰⁷ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 49.

¹⁰⁸ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 50.

lerinde yerleşik olan tahakküm ilişkileri devletin dışına taşan ilişkiler olsa da- devletin ekonomik alandaki değişimleri koşullama kapasitesinin bulunduğuna işaret etmektedir.

D. Kapitalist Devletin Temel Fonksiyonları ve Baskı-İdeoloji Çifti

Devletin ekonomik alan/düzey üzerindeki kurucu etkisi, modern devletin kapitalist sınıfın genel hakimiyeti bakımından belirleyici bir rolü üstlendiği gerçeğiyle doğrudan ilgilidir. Bu ise, kapitalist devletin sermaye birikiminin kesintisiz bir biçimde sürmesini, daha geniş anlamda, kapitalist üretim tarzının yeniden üretimini sağlama alma işleviyle ilişkilidir. Poulantzas, üretim ve yerleşik mülkiyet-sahiplik ilişkilerinin sınıf iktidarları biçimi altında kendilerini gösterdiklerini ifade etmiştir¹⁰⁹. Dahası, sınıf iktidarları ile bunları meşrulaştıran siyasal ve ideolojik ilişkiler arasında organik bir bağ bulunmaktadır. Poulantzas, *Devlet, İktidar, Sosyalizm*'de bunların sınıf iktidarlarına, dolayısıyla da üretim ilişkilerine sonradan ve dışarıdan eklenmediklerini ileri sürer: “Siyasi ve ideolojik [ilişkiler], bundan böyle üretim ilişkilerinin oluşumu içinde var oldukları içindir ki bu ilişkilerin yeniden-üretiminde başat bir rol oynarlar ve üretim ve sömürü süreci, bir yandan da siyasal ve ideolojik hakimiyet/tabiyet [ilişkilerinin] yeniden-üretim sürecidir”¹¹⁰. Dolayısıyla, her ne kadar ekonomik kerte ile siyasal kerte arasında görece bir ayrılığın bulunduğu ve siyasal kertenin bu sayede kurumsal-maddi bir çatıya sahip olduğunu söylese de Poulantzas'ın düşüncesinde bu husus, üretim ilişkileriyle siyasal iktidar ilişkilerinin birbirlerinden koparılacak ilişkiler olduğu anlamına gelmemektedir.

Poulantzas, devletin en geniş anlamıyla, sınıflara bölünmüş bir toplumdaki ‘birliği sağlama’/’tutunum’ (cohesion) işleviyle tanımlanabileceğini belirtir¹¹¹. Bu, Poulantzas'ın daha ziyade *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar* kitabında vurguladığı bir noktadır¹¹². Poulantzas, devletin,

¹⁰⁹ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 29.

¹¹⁰ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 29. Çevirideki “münasebet” sözcüğü “ilişkiler” olarak değiştirilmiştir.

¹¹¹ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 61.

¹¹² POULANTZAS, Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, s. 45 vd.

bir toplumsal formasyonun kerteleri ya da düzeyleri arasındaki tutunum yönünde özel bir fonksiyonu olduğunu belirtir¹¹³. Bu bağlamda devlet, yalnızca siyasal kerteğe ait değildir; daha ziyade toplumsal bütünlüğü oluşturan bu kertelerin biraradalığına dönük bir düzenleme ve örgütlenme etkisi olarak işlev görür. Böylece, kapitalist devletin, kapitalist bir toplumsal formasyondaki baskın üretim tarzının sürekliliğini/yeniden üretimini, yani sermaye birikiminin hukuksal ve siyasal koşullarını sağladığı söylenebilir¹¹⁴. Poulantzas'ın bu vurgusu, sermayenin kendi yeniden üretim koşullarını garanti etme kapasitesine sahip olmasından ötürü¹¹⁵, sermaye birikiminin yalnızca piyasa güçleri eliyle sürdürülemeyeceğinin kavranması bakımından oldukça önem taşımaktadır. Nitekim Jessop'un sermaye ilişkisinin ancak ekonomi-dışı mekanizmalarla tamamlanabilir ve yeniden-üretilebilir olmasını, *sermaye ilişkisinin kurucu tamamlanmamışlığı* (*constitutive incompleteness of capital relation*) olarak ifade etmesi tam olarak bununla ilgilidir¹¹⁶. Devletin sermaye birikiminin koşullarını sağlama alma işlevi, sermaye ilişkisinin mevcudiyeti bakımından belirleyici bir öneme sahiptir:

“Siyaset alanı, her daim sermayenin yeniden üretimini sağlayacak düzenlemeler getirmese, yani piyasalara giriş çıkış kontrol edilmese, borçluların borçlarını ödemeleri için icra iflas düzenlemesi olmasa, hukuk önünde eşitlik dahil pek çok ilke ve nesnel kanunlar uygulanmasa, işgücü piyasaları denetim altına alınmasa, gümrük mevzuatı olmasa, kısaca kapitalist devletin sermaye birikimini sağlayıcı müdahaleleri olmasa sermaye ilişkisi mevcut olmayacaktır”¹¹⁷.

Belirtmek gerekir ki devletin bu işlevi, kapitalizmin dönemlerine göre kuşkusuz farklı biçimlerde gerçekleşir. Dolayısıyla rekabetçi kapitalizm ve tekeli kapitalizmin farklı aşamalarında, devletin sermayenin değerlendirilmesini ve sermaye birikiminin yeniden-üretimini hem garanti-

¹¹³ POULANTZAS, Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, s. 46.

¹¹⁴ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 61.

¹¹⁵ Bkz. ÖZDEMİR *et al.*, s. 298, 299.

¹¹⁶ Bkz. JESSOP, Bob, Kapitalist Devletin Geleceği, (Çev. Ahmet Özcan), Epos Yayınları, Ankara, 2009, s. 52.

¹¹⁷ ÖZDEMİR *et al.*, s. 299.

ye alma hem de düzenleme işlevi farklı nitelikler taşıyacaktır. Söz geli mi, Poulantzas tekelci kapitalizmin 70'li yıllardaki evresini göz önüne aldığı anda, devletin bu işlevlerini sermaye ilişkisinin uluslararasılaşma sıyyla, dolayısıyla da ulus-devletin uluslararasılaşmasıyla ilişkilendirerek açıklar¹¹⁸. Bu aşamada devlet, daha önceki dönemlerden farklı olarak; finansal merkezileşme, tekelci sermayenin tekelci olmayan sermaye üzerindeki egemenliği, geleneksel küçük burjuvazinin etkinliğinin zayıflatılması gibi dönüşümler bakımından önemli işlevler üstlenmiştir¹¹⁹.

Yine, Jessop'un da altını çizdiği gibi Poulantzas, hukuksal-siyasal kertenin ya da düzeyin, sınıf mücadelesi bakımından oldukça önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir¹²⁰. Bunun nedeni, kapitalizmde üretimin faillerinin piyasada doğrudan karşıt sınıf mensupları, sömürülen ve sömüren olarak değil, bağımsız hukuk özneleri olarak belirmeleridir. Bu durumda, ilgili failer üretim ilişkilerini doğrudan sınıf ilişkileri olarak değil kendi aralarındaki rekabet ilişkileri olarak deneyimlerler¹²¹. Poulantzas bu durumun, kapitalist üretim tarzının 'yalıtıcı etkisi'nden kaynaklandığını belirtir¹²². Dahası, bu yalıtıcı etki, politik alandaki sınıf mücadelesi bakımından da geçerlidir¹²³. Hukuk ve hukuksal-siyasal ideolojiye göre, kamusal alan, ortak biçimde yalıtılmış eşit bireysel özneler olan yurttaşlardan oluştuğu için hem sınıfsal eşitsizlik ve mücadele hem de sınıf mücadelesinin politik karakteri siyasal düzeyde gizlenmiş olur¹²⁴.

¹¹⁸ POULANTZAS, Nicos, *Classes in Contemporary Capitalism*, (Trans. David Fernbach), New Left Books, London, 1976, s. 70 vd., 165 vd.

¹¹⁹ POULANTZAS, *Classes in Contemporary Capitalism*, s. 166.

¹²⁰ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 63.

¹²¹ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 63.

¹²² POULANTZAS, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, s. 147.

¹²³ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 63.

¹²⁴ POULANTZAS, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, s. 150, 151. Poulantzas'ın düşüncesinde öznelerin hukuksal kuruluşuna ilişkin kısa bir metin için bkz. KACHATURIAN, Rafael, "Poulantzas and the Juridical Constitution of the Subject", *Legal Form*, <https://legalform.blog/2017/10/29/poulantzas-and-the-juridical-constitution-of-the-subject-rafael-khachaturian/>. (Erişim tarihi: 19.01.2021).

Bu 'strateji' ve 'maske'¹²⁵ dolayısıyla, egemen sınıfın kendi ortak çıkarlarını kamusal çıkar olarak sunması mümkün hale gelir. Devlet sınıf mücadelesi bakımından, egemenlik altında olan sınıfların siyasal olarak dağılık, egemen sınıflarına örgütlü kalmalarını sağlar¹²⁶. Poulantzas şöyle yazar:

"(...) Devletin hukuki-politik üstyapısının, bu gözlemlerden hareketle kesin olarak açıklığa kavuşturabileceğimiz çifte fonksiyonu vardır. 1) Özellikle normatif hukuki sistem, hukuki realite görünümüyle sınıflara dağılmış üretim faillerini hukuki-politik öznelere dönüştürerek ekonomik toplumsal ilişkilerdeki yalıtıcı etkiye katkıda bulunur. 2) Bu yalıtıcı etkiyi ortaya çıkaran ekonomik toplumsal ilişkilerle olan bağında, halk-ulus denilen bu politik gövdede kurulmuş olan yalıtılmış ilişkiler ünitesini temsil etme fonksiyonunu yüklenir. Yani bir başka ifadeyle devlet, büyük ölçüde kendi etkisiyle oluşan -çünkü burada ideolojinin tek bir rolü vardır- bir yalıtım ünitesini temsil eder"¹²⁷.

Kapitalist devletin, kapitalist üretim tarzını ve sermaye birikiminin genel koşullarını sağlama alma işlevi, devletin, "üretim ilişkilerinin ve toplumsal sınıfların sınırlarının belirlenmesinde ve yeniden-üretilmelerinde kurucu bir role" sahip olduğu anlamına gelmektedir¹²⁸. Bu rolün yerine getirilmesi içinse devletin baskı ve ideolojik aygıtları önemli işlevler üstlenirler. Poulantzas'a göre devletin bu role sahip olması, kendisini örgütlenmiş fiziki baskının/şiddetin uygulanışında sınırlamamasıyla doğrudan ilişkilidir¹²⁹. Bir başka deyişle, Max Weber'in 'meşru şiddet tekeli' olarak adlandırdığı olgu, bu bakımdan belirleyici bir etki doğurur. Devlet, bedenler üzerinde oluşturduğu tehditle, cezalandırma tehdidiyle siyasal iktidarı ayakta tutar. Bu, bedenlerin salt biyolojik değil siyasal kurumlar olduğu anlamına gelir¹³⁰. Bedenler üye-

¹²⁵ ZABUNOĞLU, Yahya Kazım/ MUMCUOĞLU, Maksut/ SAYGILI, Abdurrahman/ ZABUNOĞLU, Gökçe, Devletin Genel Kuramı Dersleri (Cilt 1), Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 95.

¹²⁶ KACHATURIAN.

¹²⁷ POULANTZAS, Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, s. 152.

¹²⁸ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 31.

¹²⁹ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 31.

¹³⁰ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 32.

rindeki bu zorlayıcı etki ise, Poulantzas'a göre iki şekilde ortaya çıkar: (1) Bedensel zorlamayı süreklileştiren ve maddileştiren polis, ordu, hapishane gibi kurumlar aracılığıyla; (2) "her devlet tarafından bedenleri şekillendirerek, onlara boyun eğdirerek, onları kalıplayarak ve onları kurumların ve aygıtların içine sıkıştırarak uygulanan hem kurumsallaştırıcı hem de yönetici *bedensel bir düzenin* kuruluşu aracılığıyla"¹³¹. Devletin bedenler üzerindeki bu zorlayıcı etkisi, sınıf egemenliğinin yeniden üretiminde ve sınıf mücadelesinin düzenlenmesinde daima kurucu bir konuma sahip olmuştur. Devlet, bu tekel sayesinde maksimum sermaye birikiminin yaşamsal mekanizması haline gelir¹³². Gerek Marx'ın 'ilk birikim' olarak adlandırdığı süreçte gerekse de günümüzde, sömürü (dolayısıyla da üretim) ilişkilerinin belirli bir düzeydeki yönetimi devletin zorlayıcı gücü eliyle yürütülmüştür.

Poulantzas, Antonio Gramsci ve Althusser'i takip ederek¹³³, devletin baskı aygıtlarının yanına, egemen ideolojinin örgütlenmesinde devletin oynadığı özgül rolün de eklenmesi gerektiğini vurgular. Çünkü, "devlet, siyasi hakimiyeti, öncelikle yalnızca baskı, güç ya da 'çıplak' zor aracılığıyla kutsayıp yeniden üretmez; aynı zamanda bunları meşrulaştıran ve hakimiyet altına alınmış bazı sınıf ve fraksiyonların siyasi iktidar karşısındaki konsensüsünü örgütlemeye katkıda bulunan ideolojiye de doğrudan çağrıda bulunur"¹³⁴. Bu durum, ideolojinin -her ne kadar sınıf ideolojisine indirgenemese de- sınıfsal bir karaktere sahip olduğunu anlamına gelmektedir. Fakat ideoloji de devlet aygıtlarında maddileşmektedir. Poulantzas'a göre kilise, okul, resmi enformasyon aygıtları

¹³¹ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 32.

¹³² WALLERSTEIN, Immanuel, Tarihsel Kapitalizm, (Çev. Necmiye Alpay), Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s. 48.

¹³³ Bkz. GRAMSCI, Antonio, Selections From the Prison Notebooks, HOARE Quintin, NOWELL-SMITH Geoffrey (Ed. & Trans.), International Publishers, New York, 1971; ALTHUSSER, Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (Çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık), İletişim Yayınları, İstanbul, 1994. Belirtmek gerekir ki "Gramsci'nin hegemonya kuramı, sınıfsal egemenlik ilişkilerinin açıklanmasında yalnızca zorlama süreçlerine ağırlık veren yaklaşımların ötesine geçmeyi amaçlar". Bkz. YETİŞ, Mehmet, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", Mülkiye Dergisi, Cilt 33, Sayı 264, 2009, s. 141.

¹³⁴ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 31 vd.

(radyo, televizyon vs.), kültürel aygıtlar gibi ideolojik aygıtların rolü, “egemen ideolojiyi geliştirmek, aşlamak ve yeniden üretmektir; bu da toplumsal işbölümünün, toplumsal sınıfların ve sınıf egemenliğinin oluşumu ve yeniden üretimi içinde önem taşıyan bir olgudur”¹³⁵. Toplumsal bütünün faileri olarak bireyler, politik ve ekonomik süreçlere dahil oldukları gibi; dini, etiği, eğitimi, estetiği, felsefeyi vs. ilgilendiren süreçlere de dahil olurlar¹³⁶. Dolayısıyla sınıf bağlantılı egemen ideolojinin hakimiyetinin yeniden üretiminde dar anlamıyla politik ve ekonomik süreçlerin ve düzeylerin yanı sıra ideolojik süreçlerin ve düzeyin de özgül konumu ve rolünün göz önüne alınması gerekmektedir. İnsanların sömürücü ve baskıcı bir sistemin içinde kalmalarını sağlayan unsur, daha doğrusu toplumsal sistemin bu sömürücü ve baskıcı gerçekliğini gizleyen faktör, söz konusu ideolojik etkidir¹³⁷. Dahası gerek özel gerek kamusal ideolojik aygıtlar bir toplumsal formasyondaki hegemonik sınıfın, ahlaki ve entelektüel egemenliğinin kuruluşu ve yeniden üretimi bakımından da olmazsa olmazdır¹³⁸.

Bütün bunlara Poulantzas, devletin baskı-ideoloji çiftine indirgenmemesi gerektiğini ekler. Devleti, baskı ve ideolojik aygıt ve işlevlere bölerek ele almanın riski ilk olarak, ekonomik devlet aygıtının bilhassa belirleyici olan konumunun küçümsenmesi ya da küçültülmesidir¹³⁹. İkincisiyse, devlet aygıtlarını katı bir ayırım doğrultusunda ikiye bölme riskidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, devlet biçimlerinin ve rejim biçimlerinin (kapitalizmin aşamaları ve konjonktürel dönüşümleri nedeniyle ortaya çıkan) farklılıkları doğrultusunda, devletin baskı ve ideolojik aygıtları arasındaki ilişkiler değişebilir, yeniden yapılanabilir ve hatta “bazı aygıtlar bir küreden ötekine kayabilir”¹⁴⁰. Bu bağlamda Poulantzas, askeri diktatörlüklerde ordunun, burjuvazinin siyasi partisi gibi hareket

¹³⁵ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 31.

¹³⁶ BRIDGES, Amy Beth, “Nicos Poulantzas and the Marxist Theory of the State”, *Politics & Society*, Vol. 4, No. 2, 1974, s. 181.

¹³⁷ BRIDGES, s. 185.

¹³⁸ JESSOP, Nicos Poulantzas, s. 200.

¹³⁹ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 37.

¹⁴⁰ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 37.

etmesinden dolayı “ideolojik-örgütleyici bir aygıt” haline geldiğini vurgulamaktadır¹⁴¹. Yine, devletin baskı aygıtları olan adliye, hapisane gibi kurumların aynı zamanda ideolojik işlevlere sahip olduğu da düşünüldüğünde, bu iki kategori arasında katı bir ayırım yapılamayacağı görülmektedir¹⁴².

SONUÇ

Marksizm ve devlet ilişkisine dair altı en çok çizilen tespit, tahmin edileceği üzere, Marksist bir devlet teorisinin mevcut olmadığıdır. Bu tespite Poulantzas da katılmaktadır. Fakat Poulantzas, Marksizmin klasik metinlerinde genel bir devlet kuramının bulunmadığını söylerken, bunun, kurucuların böyle bir şeyi geliştirmeyi becerememelerinden değil böyle bir kuramın mümkün olmamasından kaynaklandığını da belirtir¹⁴³. Devletin genel bir kuramı olduğu varsayımında, “devletin kendisi, epistemolojik olarak değiştirilemez sınırlara, ekonominin zamansız sınırları dışında kalan, dışlanma aracılığıyla kendisine tanınmış sınırlara sahipmiş gibi kabul edilmektedir”¹⁴⁴. Bir başka deyişle, bir genel devlet kuramı, devleti gerçeklikteki dinamik ve değişken bağıntılarından kopararak kavramaktadır. Poulantzas’a göreyse, kapitalist devlet kuramı, “devlet konusundaki genel önermelerden çıkarsanamaz”¹⁴⁵. Kapitalist devlet, ancak bu devletin oluşumu ve yeniden-üretimi doğrultusunda, dolayısıyla da “sınıf mücadelesinin mekanları olan çeşitli toplumsal [formasyonlar] içinde” kavrandığında bilimsel bir statüye sahip olabilecektir¹⁴⁶.

İşte bu nedenle Poulantzas'ın kapitalist devlet kuramı, devleti, ne toplumun üstünde duran, ondan bağımsız, kendinden menkul bir özne olarak ne de bir sınıfın emri altındaki araç olarak kavramaktadır. Bunun yerine Poulantzas, devletin bir toplumsal formasyondaki güçler dengesinin yoğunlaşmasını ve maddileşmesini ifade ettiğini ileri sürmektedir.

¹⁴¹ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 38.

¹⁴² POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 38.

¹⁴³ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 21.

¹⁴⁴ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 17.

¹⁴⁵ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 23.

¹⁴⁶ POULANTZAS, Devlet, İktidar, Sosyalizm, s. 27.

Nitekim kapitalist devlet tipi ile kapitalist devlet biçimleri ve rejim biçimleri arasındaki ayırım da bu özgün açıdan önem kazanmaktadır. Görüldüğü gibi bu yaklaşımda güç ilişkileri, bir başka deyişle üretim ilişkilerinde köklenen, ama aynı zamanda siyasi, hukuki ve ideolojik düzeyde mevcut olan sınıf iktidarı ilişkileri öne çıkartılmaktadır. Bunun nedeni ise, siyasal egemenlik/hakimiyet ve sınıf egemenliği/mücadelesi olguları arasında karmaşık ve indirgenemez bir ilişkinin bulunmasıdır. Poulantzas'ın kapitalist devletin kuramının, bu ilişkiyi neşter altına yatırdığı söylenebilir. Kapitalist devlet tartışmalarına müdahalesiyle Poulantzas, içinde yaşamakta olduğumuz siyasal alanın sınıfsal ve ekonomik bağintılarına dair önemli bakış açıları geliştirerek, kapitalist devlet tipini (daha doğrusu kapitalist devlet tipinin 'somut'la ilişkisi nedeniyle oldukça karmaşıklaşan dünyasını) anlama uğraşına değerli bir katkıda bulunmuştur. Bu nedenle, devlete dair düşünceleri Marksist teori içinde birden fazla kez tartışma konusu yapılan Poulantzas'ın kavrayışının, kapitalist devletin bugün daha da karmaşıklaşan ve önem kazanan konumunu incelemeyi göze alanlar için "yol gösterici" olduğu pekâlâ söylenebilir¹⁴⁷.

---

¹⁴⁷ DEMİR/GÖYMEN, s. 57.

KAYNAKLAR

- ABÉLÈS, Marc, "Üretim Biçimi", Marksizm Sözlüğü, (Çev. Volkan Yalçınoklu), BENSUSSAN Gérard, LABICA Georges (Ed.), Yordam Kitap, İstanbul, 2016.
- AKAD, Mehmet/ VURAL DİNÇKOL, Bihterin/ BULUT, Nihat, Genel Kamu Hukuku (12. Baskı), Der Yayınları, İstanbul, 2017.
- AKBAŞ, Kasım, Avukatlık Mesleğinin Ekonomi Politikası. Avukatların Sınıfsal Konumlarındaki Değişim: İstanbul Örneği, NotaBene Yayınları, Ankara, 2011.
- ALTHUSSER, Louis, "The Object of Capital", Reading Capital, (Trans. Ben Brewster, David Fernbach), Verso, London, 2016.
- ALTHUSSER, Louis, History and Imperialism: Writings, 1963-1986, (Trans. G. M. Goshgarian), Polity Press, Cambridge, 2020.
- ALTHUSSER, Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (Çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık), İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- ALTHUSSER, Louis, Marx İçin, (Çev. Işık Ergüden), İthaki Yayınları, İstanbul, 2015.
- ANDERSON, Perry, Marksizm'de Tartışmalar. Tarih Yazımı, Ütopyalar, Stratejiler Üzerine, (Çev. Ahmet Özdemir), Göçebe Yayınları, İstanbul, 1998.
- ARONOWITZ, Stanley/ BRATSI, Peter (Ed.), Paradigm Lost. State Theory Reconsidered, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2002.
- BANK, Berker, "Kapitalist Devlet Üzerine Geliştirilen Kuramsal Tartışmalar: Poulantzas, Miliband ve Laclau", Akdeniz İİBF Dergisi, Cilt 12, Sayı 23, 2012, ss. 1-28.
- BANK, Berker, "Poulantzas'ın Kapitalist Devlet Kuramı: Sivil Toplum ve Devlet Arasındaki İkililiğin Aşılması", Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, 2012, ss. 21-52.
- BANK, Rasim Berker, Poulantzas'ın Kapitalist Devlet Kuramı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2011.
- BARROW, Clyde W., "The Miliband-Poulantzas Debate: An Intellectual History", Paradigm Lost. State Theory Reconsidered, ARO-

- NOWITZ Stanley, BRATSI Peter (Ed.), University of Minnesota Press, Minneapolis, 2002, ss. 3-52.
- BRIDGES, Amy Beth, "Nicos Poulantzas and the Marxist Theory of the State", *Politics & Society*, Vol. 4, No. 2, 1974, ss. 161-190.
- BUCKEL, Sonja, "Güç İlişkilerinin Hukuki Yoğunlaşması: Nicos Poulantzas ve Hukuk", (Çev. Toros Güneş Esgün), *Marksist Devlet ve Hukuk Teorisi*, YELKENCİ Taner (Ed.), NotaBene Yayınları, Ankara, 2013.
- BURAWOY, Michael, *Üretim Siyaseti: Kapitalizm ve Sosyalizmde Fabrika Rejimleri*, (Çev. Çağdaş Gümüöuluk), Nota Bene Yayınları, Ankara, 2015.
- CARNOY, Martin, *Devlet ve Siyaset Teorisi*, (Çev. Simten Coşar, Aykut Örküp, Mete Pamir, Mehmet Yetiş), Dipnot Yayınları, Ankara, 2014.
- CLARKE, Simon, "Marksizm, Sosyoloji ve Poulantzas'ın Devlet Kuramı", *Devlet Tartışmaları: Marksist Bir Devlet Kuramına Doğru*, (Çev. İbrahim Yıldız), CLARKE Simon (Ed.), Ütopya Yayınevi, Ankara, 2004.
- DAS, Raju J., "State Theories: A Critical Analysis", *Science & Society*, Vol. 60, No. 1, 1996, ss. 27-57.
- DEMİR, Gökhan/ GÖYMEN Ali Yalçın, "Yapısalcılıktan İlişkiselliğe Poulantzas'ın Devlet Kuramı", *Alternatif Politika*, Cilt 9, Sayı 1, 2017, ss. 35-60.
- ENGELS, Friedrich, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (18. Baskı), (Çev. Kenan Somer), Sol Yayınları, Ankara, 2017.
- GALLAS, Alexander/ BRETTHAUER, Lars/ KANNANKULAM, John/ STÜTZLE, Ingo. (Ed.), *Reading Poulantzas*, Merlin Press, 2011.
- GRAMSCI, Antonio, *Selections From the Prison Notebooks*, HOARE Quintin, NOWELL-SMITH Geoffrey (Ed. & Trans.), International Publishers, New York, 1971.
- GÜLALP, Haldun, *Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet*, Belge Yayınları, İstanbul, 1993.
- JESSOP, Bob, "Nicos Poulantzas", *Routledge Handbook of Marxism and Post-Marxism*, CALLINICOS Alex, KOUVELAKIS Stathis,

- PRADELLA Lucia (Ed.), Routledge, New York, 2021, ss. 285-292.
- JESSOP, Bob, "Poulantzas'ın Özgünlüğü, Mirası ve Güncelliği", (Çev. Betül Yarar), Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet, YARAR Betül, ÖZKAZANÇ Alev (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- JESSOP, Bob, Devlet Teorisi: Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak, (Çev. Ahmet Özcan), Epos Yayınları, Ankara, 2008.
- JESSOP, Bob, Kapitalist Devletin Geleceği, (Çev. Ahmet Özcan), Epos Yayınları, Ankara, 2009.
- JESSOP, Bob, Nicos Poulantzas. Marxist Theory and Political Strategy, New York, 1985.
- KACHATURIAN, Rafael, "Poulantzas and the Juridical Constitution of the Subject", Legal Form, <https://legalform.blog/2017/10/29/poulantzas-and-the-juridical-constitution-of-the-subject-rafael-khachaturian/>. (Erişim tarihi: 19.01.2021).
- KANSU KARADAĞ, Akasya, Güçler Ayrılığı ve Hegemonya: Kuramsal Bir Tartışma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020.
- LENİN, Vladimir İlyiç, Devlet ve Devrim, (Çev. M. Halim Spatar & Celal Üster), Yordam Kitap, İstanbul, 2016.
- MARTIN, James, "Giriş", (Çev. Akın Sarı, Selime Güzelsarı), Poulantzas Kitabı. Seçme Yazılar, MARTIN James (Haz.), Dipnot Yayınları, Ankara, 2013.
- MARTIN, James, "Ontology and Law in the Early Poulantzas", History of European Ideas, Vol. 35, No. 4, 2009, ss. 465-474.
- MARX, Karl/ ENGELS, Friedrich, Marx-Engels-Werke, Band 4, Dietz Verlag, Berlin, 1977.
- MILIBAND, Ralph/ POULANTZAS, Nicos/ LACLAU, Ernesto, Kapitalist Devlet Sorunu, (Çev. Yasemin Berkman), Birikim Yayınları, İstanbul, 1977.
- MISIR, Mustafa Bayram, Kapitalist Devlet: Sermayenin Tarihsel Hareketinin Siyasal Biçimi, Edebi Şeyler, 2020.

- OĞUZ, Şebnem, “Yeni Türkiye’nin Siyasal Rejimi”, ‘Yeni’ Türkiye: Kapitalizm, Devlet Sınıflar, TÖREN Tolga, KUTUN Melahat (Ed.), Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2016.
- ÖZDEMİR, Ali Murat/ SAYGILI, Abdurrahman/ ZABUNOĞLU Hamdi Gökçe/ DEMİRLİ, Aynur/ AYKUT, Ebubekir/ TÜRKOĞLU KARACOVA, Ezgi Nur/ UĞURLU, Göksu/ ŞAHİN, Ozan Giray, Genel Kamu Hukuku. Kuramsal Yaklaşım, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2019.
- POULANTZAS, Nicos, “Çağdaş Devlet ve Hukukun Marksist İncelemesi ve ‘Alternatif’ Sorunu”, (Çev. Akın Sarı, Selime Güzelsarı), Poulantzas Kitabı. Seçme Yazılar, MARTIN James (Haz.), Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, ss. 41-72.
- POULANTZAS, Nicos, “Sartre’in Diyalektik Aklın Eleştirisi ve Hukuk”, (Çev. Akın Sarı, Selime Güzelsarı), Poulantzas Kitabı. Seçme Yazılar, MARTIN James (Haz.), Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, ss. 73-108.
- POULANTZAS, Nicos, *Classes in Contemporary Capitalism*, (Trans. David Fernbach), New Left Books, London, 1976.
- POULANTZAS, Nicos, *Devlet, İktidar, Sosyalizm*, (Çev. Turhan Ilgaz), Epos Yayınları, Ankara, 2006.
- POULANTZAS, Nicos, *Faşizm ve Diktatörlük* (4. Baskı), (Çev. Ahmet İnsel), İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.
- POULANTZAS, Nicos, *L'Etat, le pouvoir, le socialisme, Les prairies ordinaires*, Paris, 2013.
- POULANTZAS, Nicos, *Portekiz, İspanya ve Yunanistan’da Geçiş Süreci*, (Çev. B. Yılmaz), Belge Yayınları, İstanbul, 1981.
- POULANTZAS, Nicos, *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, (Çev. Şule Ünsaldı), Epos Yayınları, Ankara, 2014.
- SCHMITT, Carl, “Hegel und Marx”, *Marx-Engels-Jahrbuch*, Akademie Verlag, Berlin, 2004.
- SMITH, Tony, *Beyond Liberal Egalitarianism: Marx and Normative Social Theory in the Twenty-First Century*, Brill, Leiden, 2017.
- TANİLLİ, Server, *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş*, Say Kitap, İstanbul, 1982.

- THOMAS, Paul, Yabancı Politik. Marksist Devlet Kuramına Yeniden Bakmak, (Çev. İbrahim Yıldız), Dipnot Yayınları, Ankara, 2010.
- TÜRK, Duygu/ KARAHANOGULLARI, Yiğit, "A Critical Evaluation of Poulantzas's Theory of the State", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Vol. 19, No. 3, ss. 197-214.
- WALLERSTEIN, Immanuel, Tarihsel Kapitalizm, (Çev. Necmiye Alpay), Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- YETİŞ, Mehmet, "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", Mülkiye Dergisi, Cilt 33, Sayı 264, 2009, ss. 129-153.
- YILDIRIM, Kansu, "Karl Marx ve Marksist Devlet Teorisinin Varyantları", Monthly Review (Türkiye), Sayı 7, 2018.
- ZABUNOĞLU, Yahya Kazım/ MUMCUOĞLU, Maksut/ SAYGILI, Abdurrahman/ ZABUNOĞLU, Gökçe, Devletin Genel Kuramı Dersleri (Cilt 1), Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- ZARAKOLU, Ragıp, "Belge'nin öyküsü 3", Evrensel Gazetesi, <https://www.evrensel.net/yazi/80736/belgenin-oykusu-3>. (Erişim tarihi: 27.01.2020).